

Finalització del procés

Teresa Armenta Deu

PID_00198162

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Finalització del procés i cosa jutjada	7
1.1. Terminació provisional del procés	7
1.2. Terminació definitiva del procés. Especialment, la sentència	7
1.2.1. Supòsits especials de terminació anticipada del procés penal	7
1.2.2. La terminació del procés penal per mitjà de la sentència	8
1.2.3. Formació de la sentència	9
1.2.4. Correlació entre l'acusació i la sentència (la congruència penal)	11
1.3. Efectes del procés: la cosa jutjada	14
1.3.1. Cosa jutjada formal	15
1.3.2. Cosa jutjada material	15
1.3.3. Elements identificatius de l'objecte del procés penal i de la cosa jutjada	16
1.3.4. L'absència d'eficàcia positiva o prejudicial de la cosa jutjada penal	17
1.3.5. La cosa jutjada penal en el procés posterior. Tractament processal	17
2. Els recursos	19
2.1. Qüestions generals, la reforma de 2009 (recursos contra les resolucions del secretari)	19
2.1.1. El dret a recórrer en el procés penal	19
2.1.2. Classes de recursos: diversos criteris classificatoris	21
2.1.3. Efectes dels recursos	22
2.2. Recursos contra resolucions interlocutòries	23
2.2.1. Recurs de reforma	23
2.2.2. Recurs de súplica	24
2.2.3. Recurs de queixa	24
2.2.4. Recurs d'apel·lació contra resolucions interlocutòries ...	26
2.3. Recursos contra les resolucions dels secretaris judicials	27
2.4. Recursos contra sentències	28
2.4.1. La segona instància. Recurs d'apel·lació contra sentències i interlocutòries que posen fi al procés	28
2.4.2. El recurs de cassació penal	32

2.5. La rescissió de sentències fermes: els denominats <i>recursos de revisió</i> i <i>anul·lació</i>	36
2.5.1. El denominat recurs de revisió	36
2.5.2. El denominat recurs d'anul·lació	37
3. Costes i execució	39
3.1. Les costes	39
3.2. L'execució penal	40
3.2.1. Concepte, fonts i naturalesa	40
3.2.2. Òrgans i competència	41
3.2.3. Títol executiu	41
3.2.4. Classes d'execució	42
3.2.5. Terminació de l'execució	48
3.2.6. Recursos en matèria d'execució	50
Resum	52
Activitats	53
Exercicis d'autoavaluació	53
Solucionari	54
Abreviatures	55
Glossari	56
Bibliografia	57

Introducció

Un cop acabada la pràctica de la prova, quan les parts han exposat al tribunal les seves conclusions, el tribunal s'ha de pronunciar definitivament sobre la qüestió sotmesa a debat.

La terminació normal del procés es produeix, de la mateixa manera que en el procés civil, mitjançant la sentència.

Però quin ha de ser el contingut d'aquesta sentència? O en altres paraules, existeix la congruència en el procés penal? En el procés penal el terme *congruència* se substitueix per la correlació entre acusació i sentència. El joc dels diversos principis que s'estudiaven en el primer mòdul té un paper fonamental a l'hora de determinar quins són els límits que té l'òrgan judicial a l'hora de dictar sentència respecte a allò que li han sol·licitat les parts.

Dictada la sentència són possibles dues fases diferents: la impugnació o l'execució. Totes dues són objecte d'estudi en els apartats que hi ha en aquest mòdul.

Objectius

En aquest mòdul didàctic hi ha les eines que permeten d'assolir els objectius següents:

1. Conèixer les formes de terminació del procés penal.
2. Saber la forma i el contingut de la sentència penal.
3. Familiaritzar-se amb la problemàtica que hi ha entorn de la correlació entre acusació i sentència i les seves implicacions amb els principis del procés penal.
4. Aprendre el valor i els efectes de la cosa jutjada en el procés penal.
5. Conèixer els recursos previstos en la legislació penal tant contra sentències com contra resolucions interlocutòries.
6. Saber el règim de les costes en el procés penal.
7. Aprendre les qüestions bàsiques relatives a l'execució de sentències penals.

1. Finalització del procés i cosa jutjada

1.1. Terminació provisional del procés

El procés penal pot acabar de forma provisional en tres casos diferents. Aquests tenen com a denominador comú el d'inferir la fi del procés mitjançant resolució (que adopta la forma d'interlocutòria) mancada d'eficàcia de cosa jutjada. Es tracta dels següents:

a) Interlocutòria d'inadmissió de la denúncia o la querella; i interlocutòria de desestimació de la querella¹.

⁽¹⁾Article 269 i 313 LECrim.

b) Casos de sobreseïment provisional².

⁽²⁾Article 634 i 782 LECrim.

c) Interlocutòria d'arxiu de les diligències prèvies³.

⁽³⁾Article 779.1.1a. LECrim.

1.2. Terminació definitiva del procés. Especialment, la sentència

1.2.1. Supòsits especials de terminació anticipada del procés penal

A diferència del procés civil, en el procés penal la no-disponibilitat sobre l'objecte del procés condueix que no hi pugui haver els supòsits de renúncia, desistiment o transacció. Únicament en els casos de delictes i faltes perseguibles a instància de part, poden esdevenir aquestes formes de finalització del procés penal.

Fora dels casos citats en últim lloc, el procés penal pot acabar de manera anticipada (és a dir, sense que tingui lloc la preceptiva fase de judici oral), mitjançant resolució amb força de cosa jutjada, en els casos següents:

1) Quan concorrin qualssevol de les causes previstes en l'article 637 LECrim, o es declari que tenen lloc algunes de les excepcions o qüestions prèvies que es refereixen en els articles 675 i 786.2 LECrim. En aquest cas, el procés se sobreseurà lliurement, per mitjà d'una resolució que adopta la forma d'interlocutòria i que posseeix eficàcia de cosa jutjada.

2) Quan l'ofès atorgui expressament el perdó al seu agressor i es tracti de delictes que aquesta circumstància actui com a causa extintiva de la responsabilitat penal.

3) En els supòsits de conformitat, que la finalització s'anticipa o bé en el moment de la presentació dels escrits d'acusació o de defensa⁴, o bé en el moment inicial de les sessions del judici oral, abans que comenci la pràctica de la prova. La resolució que acull la conformitat de l'acusat adopta la forma de sentència i té eficàcia de cosa jutjada.

⁽⁴⁾Article 784.3.II i 787 LECrim.

1.2.2. La terminació del procés penal per mitjà de la sentència

Concepte

La sentència penal es pot definir com aquell acte jurisdiccional que posa fi al procés pronunciant-se sobre els fets que han estat objecte del procés i sobre la participació que en aquells fets va tenir el subjecte enfront del que es va dirigir l'acusació, imposant una pena o absolent com a manifestació de la potestat jurisdiccional atribuïda a l'Estat.

Classes

La sentència que posa fi al procés penal amb caràcter o autoritat de cosa jutjada es pot classificar tenint en compte els criteris següents:

1) Pel seu contingut: absolutòries i condemnatòries

Aquesta classificació atén el sentit de la sentència i presenta la particularitat – en relació amb el procés civil– d'estar subjecta a la prohibició expressa de les anomenades *sentències absolutòries en la instància*, això és, aquelles que, per la presència d'un obstacle de caràcter processal, deixen imprejutjada l'acció i, per tant, permeten un altre procés amb el mateix objecte.

Vegeu també

Sobre aquest tema vegeu l'explicació de l'exposició de motius de la LECrim.

Un cop fixat això, les sentències penals només poden ser condemnatòries o absolutòries, en el benentès que aquestes ho són sempre sobre el fons.

Les sentències penals condemnatòries, a més de ser una manifestació de l'exercici de la potestat punitiva de l'Estat, constitueixen títol d'execució, una vegada siguin fermes⁵. En aquestes sentències hi ha de constar clarament la pena (o mesura de seguretat) imposada a l'acusat, que no pot estar sotmesa a condició.

⁽⁵⁾Article 3 CP.

3) Per la forma que es dicten: orals i escrites

En termes generals les sentències penals es dicten per escrit⁶ i així esdevé en el procediment ordinari⁷.

⁽⁶⁾Article 248.3 LOPJ.

⁽⁷⁾Article 142 LECrim.

Això no impedeix, tanmateix, que es prevegi l'eventualitat de dictar sentències de forma oral, sempre que estigui previst per la llei⁸.

⁽⁸⁾Article 245.2 LOPJ.

Així succeeix, per exemple, amb la sentència de conformitat *ex art.* 787.6 LECrim i en aquelles que acullen la conformitat en la guàrdia (art. 801.2 LECrim).

En el procediment abreujat i en el procediment per a l'enjudiciament ràpid, precisament, la reforma de la Llei d'enjudiciament criminal de 2002 preveu totes dues eventualitats. S'ha de dictar sentència als cinc dies de la celebració del judici oral, que lògicament serà escrita⁹. Però és possible, així mateix, dictar la sentència en forma oral encara que amb caràcter potestatiu¹⁰.

⁽⁹⁾Article 789.1 LECrim.

⁽¹⁰⁾Article 789 i 802.3 LECrim.

La forma escrita s'imposa, en tot cas, per a la notificació de la sentència als ofesos i perjudicats, encara que no s'hagin mostrat part a la causa¹¹.

⁽¹¹⁾Article 789.4 LECrim.

1.2.3. Formació de la sentència

1) Formació externa i motivació

Malgrat l'aparent doble regulació que hi ha sobre això¹², i cohonstant tots dos preceptes, es pot assenyalar que la sentència adopta l'estructura externa següent:

⁽¹²⁾Article 248.3 de la LOPJ i la dels articles 142 i 789 LECrim.

a) Encapçalament

b) Exposició d'antecedents

c) **Motivació**¹³. Aquest apartat consta, al seu torn, de dos subapartats bàsics:

⁽¹³⁾Com ja s'ha exposat, la motivació de la sentència penal comprèn tant la relació de fets com el judici sobre el dret.

- La **relació de fets connexos** amb les qüestions resoltes en la sentència, fent esment exprés d'aquells que es considerin provats. Pel que fa a la relació de fets provats i en aplicació de l'abundant jurisprudència recaiguda sobre aquest particular, cal destacar que:
 - El jutgador no està obligat a transcriure tots els fets adduïts per les parts, i es pronuncia sobre si els considera provats o no; ni tampoc a reproduir en la sentència tots aquells que figuren en les conclusions de les parts.
 - S'exigeix, per contra, que es facin constar els fets que es creguin enllaçats amb les qüestions que s'hagin de resoldre en la sentència, fent declaració terminant i expressa d'aquells que es considerin provats.
 - A més, aquesta relació fàctica ha de ser clara i no contradictòria.
 - Finalment, la motivació sobre els fets en les sentències absolutòries per falta de prova, no pot consistir únicament en una declaració de fets provats.

- Els **raonaments jurídics** o **fonaments de dret**¹⁴. Pel que fa a la motivació dels fonaments jurídics o "judici de dret", l'article **142.I.4a. LECrim** especifica que s'han de consignar en la sentència els fonaments següents:
 - Els fonaments doctrinals i legals de la qualificació dels fets que es considerin provats.
 - Els fonaments doctrinals i legals de la participació del processat o dels processats en aquells fets.
 - Els fonaments legals i doctrinals de les circumstàncies atenuants, agreujants i eximents de la responsabilitat, si es van apreciar.
 - Els fonaments legals i doctrinals de la qualificació dels fets que determinen la responsabilitat civil, les persones subjectes a aquesta responsabilitat civil, els corresponents a la resolució que s'hagi de dictar sobre les costes, i si escau, la declaració de querella calumniosa.

⁽¹⁴⁾Article 248.3 LOPJ; i articles 142.I.2a. i 4a. i 851.1r. i 2a. LECrim.

d) La decisió o part dispositiva

Quant a la decisió o part dispositiva de la sentència, s'ha de tenir en compte el següent:

- Ha de contenir el pronunciament o pronunciaments sobre l'objecte del procés, condemnant o absolut no solament pel delictes principal i els seus connexos, sinó també per les faltes incidentals¹⁵.
- Ha de resoldre tots els punts que hagin estat objecte d'acusació i defensa¹⁶.
- Si escau, ha de resoldre totes les qüestions que fan referència a la responsabilitat civil i a la declaració de la querella com a calumniosa, si escau¹⁷.
- Finalment, la publicació comprendrà els vots particulars, seguint els tràmits assenyalats per al supòsit que la sentència sigui dictada per un òrgan unipersonal.

⁽¹⁵⁾Article 248.3 LOPJ i article 142.I.4a. LECrim.

⁽¹⁶⁾Exhaustivitat de la sentència, article 851.3 LECrim.

⁽¹⁷⁾Article 142.II LECrim.

2) Formació interna de la sentència: exhaustivitat i correlació entre acusació i sentència

Els apartats que conformen l'estructura externa pressuposen que hi ha una sèrie de raonaments complexos i de diferent classe que duen al jutge o tribunal a la conclusió que consta en la decisió.

Aquells raonaments reben el nom de *gènesi lògica de la sentència*. Aquesta gènesi s'articula com un sil·logisme, en el qual la premissa major són les normes juridicopenals¹⁸, la premissa menor són els fets que, al·legats per les parts, es

⁽¹⁸⁾És a dir, els extrems que es fan constar en els fonaments del dret.

consideren provats¹⁹, i en el qual la conclusió és la decisió o part dispositiva de la sentència. Es parla així d'un judici històric per a referir-se a la premissa menor o fets, i d'un judici jurídic per a la premissa major o fonaments de dret.

(19) És a dir, els extrems que consten en l'apartat de fets provats.

Quan la premissa menor existeix i és provada –això és, que els fets van esdevenir i són imputables a l'acusat– el jutge o tribunal vessarà el judici jurídic sobre aquella premissa, i així arribarà a la conclusió o sentència.

Aspecte bàsic d'aquest doble judici –fàctic i jurídic– és que el conjunt de raonaments utilitzats es pugui deduir de la motivació de la sentència²⁰. Amb això es vol dir que la sentència penal ha de ser exhaustiva i, per tant, s'ha de rebutjar el fàcil expedient de les "desestimacions tàcites" sobre temes plantejats per les parts²¹. Motivació i exhaustivitat són conceptes estretament relacionats. Ni es pot ometre cap pronunciament necessari per a respondre als objectes d'acusació i defensa; i aquest pronunciament l'ha de precedir una motivació suficient.

(20) Article 120.3 CE.

(21) Article 851.3r. LECrim.

1.2.4. Correlació entre l'acusació i la sentència (la congruència penal)

En el procés civil el deure de congruència de la sentència sorgeix de la vigència dels principis dispositiu i d'aportació de part, i també de la prohibició de *non liquet*²².

(22) Article 1.7 CC i 448 CP.

En el procés penal els límits a l'hora de resoldre deriven de la vigència del principi acusatori i, en part, del principi de contradicció, però també de la intensitat no claudicant de l'interès públic en la persecució dels fets delictius.

D'acord amb el **principi acusatori**, els termes en què es formula l'acusació penal constreñen el marc de l'enjudiciament als elements que formen l'objecte del procés, de manera que no es pot apartar d'aquests. O dit d'una altra manera, els fets (aquells que són atribuïts a un determinat subjecte) han de mantenir la seva identitat al llarg de tot el procés, encara que es puguin modificar les modalitats del succés, les circumstàncies, el tipus de delicte i el grau d'execució.

Vegeu també

Recordeu que en l'apartat "L'objecte del procés penal. Les qüestions prejudicials" del mòdul 4 "Subjectes i objectes del procés penal", hem dit que fet i subjecte delimiten l'objecte del procés penal.

A més, i d'acord amb el **principi de contradicció**, les possibles modificacions que no afectin l'objecte del procés han de ser sotmeses en tot cas a la contradicció de les parts, ja que si no fos així, es vulneraria el principi d'audiència i s'originaria indefensió.

En principi, es podria afirmar, per tant, que l'eventual **incongruència** prové de qualsevol resolució judicial que s'aparti de l'objecte del procés penal, és a dir dels fets i el subjecte a qui s'atribueixen, tal com es fixen en els escrits de conclusions.

Aquesta consideració oblidaria, tanmateix, que a partir de la Constitució i encara més de la doctrina del Tribunal Constitucional al voltant de l'article 24.2 CE, el principi de contradicció s'ha de salvaguardar per a no vulnerar el dret a un procés amb totes les garanties i el dret de defensa. Per aquest motiu les modificacions que es puguin produir en determinats aspectes –fins i tot si queden en puritat fora de l'estricta objecte del procés– han de rebre un tractament que salvaguardi els citats drets constitucionals.

A aquesta idea respon el tractament –postconstitucional– de l'article 788.3 i 4 LECrim pel que fa al procés abreuja. Però pot servir, així mateix, amb alguna adequació, el tenor de l'article 733 LECrim (preconstitucional, és clar).

Lamentablement perviu una doble regulació d'aquest tema tan important per al procediment ordinari i l'abreuja:

1) Termes de la correlació entre acusació i sentència en el procediment ordinari

L'article 733 LECrim estableix la possibilitat que el Tribunal, en el marc del procés ordinari, proposi a les parts acusadores la qualificació que consideri adequada als fets que són objecte del procés, si del resultat de les proves entén que el fet justiciable ha estat qualificat amb error manifest.

Proposta de modificació de la qualificació dels fets

El tribunal proposa certes modificacions sobre la qualificació dels fets als acusadors, ja que a la vista de la prova aprecia que no pot condemnar d'acord amb allò que s'havia sol·licitat per les parts, però sí en cas que modifiquin determinats aspectes de l'acusació (no els fets essencials, no l'acusació, en definitiva) abans que absoldre (el que aniria en contra de l'interès públic en la persecució dels delictes).

Aquesta eventualitat ha estat objecte de diverses interpretacions doctrinals i jurisprudencials, generalment i erròniament lligades al principi acusatori, que han originat línies ben diferents i cada vegada més restrictives pel que fa a la utilització de la "tesi" repetida, o el que és el mateix, que el tribunal plantegi aquestes modificacions o es pugui desvincular, com s'afirma freqüentment.

L'exegesi que de l'article 733 LECrim ha anat adoptant la jurisprudència ha passat per diferents fases. En els últims anys, tanmateix, la jurisprudència ha anat restringint el marc d'utilització de la "tesi" (de la utilització de l'article 733 LECrim) o, el que és el mateix, de la possible desvinculació del tribunal al que fixen les parts, establint les bases interpretatives següents:

- S'ha d'utilitzar la tesi per a modificar la qualificació quan el tribunal entengui que pot ser aplicable una agreujant no al·legada per l'acusació o un major grau de perfecció de la conducta criminal o un grau de participació més intens. Es raona que, si no es fes així, es vulneraria el principi de contradicció que, d'altra banda, duu a entendre derogat per inconstitucionalitat sobrevinguda el segon paràgraf de l'article 733 LECrim.

- El grau de vinculació del tribunal amb els escrits de qualificació de les parts acusadores és tal que no pot condemnar per delictes més lleus que el sostingut per les parts, si no és que es tracti d'un delictes homogenis.

La possibilitat de desvinculació del tribunal no se sotmet únicament a la formulació de la "tesi" –com s'havia interpretat fins ara– sinó que la proposta ha de ser assumida per alguna de les parts acusadores, ja que d'una altra manera s'entén que el tribunal assumeix una posició acusadora i perd la imparcialitat.

2) Termes de correlació entre acusació i sentència en el procediment abreujat

En el procediment abreujat, el tema de la correlació entre acusació i sentència i aquell que connecta aquest amb la possibilitat de modificar de manera eventual el procés que no afectin l'objecte d'aquest, rep un tractament diferent que salvaguarda la contradicció.

Quant als **termes de la congruència**, estrictament, cal comparar el que hi ha disposat en els escrits d'acusació i defensa²³, d'una banda; i el que hi ha resultat en la sentència²⁴, d'una altra.

⁽²³⁾Article 786.2 i 788.3 LECrim.

⁽²⁴⁾Article 789.3 LECrim.

a) Regla general

De la lectura dels esmentats articles 786.2 i 788.3 LECrim, en relació amb l'article 789.3 LECrim, resulta que perquè la sentència penal sigui congruent s'haurà d'atenir als fets fixats en els escrits d'acusació i defensa i corroborats en les conclusions, i no es podrà imposar pena més greu de la sol·licitada per les acusacions, ni es podrà condemnar per delictes distint quan aquest comporti diversitat de bé jurídic protegit o mutació substancial del fet jutjat, tret que alguna de les acusacions hagi assumit el plantejament prèviament exposat pel jutge o tribunal dins el tràmit previst en el paràgraf segon de l'article 788.3 LECrim.

b) Fórmula d'ampliació de l'objecte de decisió

Com ja s'ha anat avançant, el difícil equilibri entre el principi acusatori, la salvaguarda del principi de contradicció i el respecte a la tutela judicial de l'interès públic inherent a la persecució penal s'escomet en el procediment abreujat en l'article 788 LECrim. Aquest precepte, a més, serveix per a ampliar els límits que marquen l'àmbit objectiu de la decisió judicial en la sentència, és a dir, per a desvincular-se dels límits originaris de la congruència, ampliant-los, sempre que es compleixin els aspectes que s'assenyalen seguidament.

Si el jutge o tribunal ha requerit al ministeri fiscal i als lletrats un aclariment més detallat dels fets concrets de prova i de la valoració jurídica dels fets, sotmetent-los a debat una o diverses preguntes sobre punts determinats, s'entendrà salvaguardada la contradicció²⁵.

(25) Article 788.3.II LECrim.

S'exigeix, a més, que alguna de les parts assumeixi algun dels plantejaments sotmesos a debat pel jutge o tribunal. Es pensa, tal com se sostenia en la línia jurisprudencial més recent, que aquesta assumpció és l'única manera d'evitar que el jutge o tribunal puguin aparèixer com a parts acusadores, i es podrà dictar sentència congruent encara que es condemni imponent pena més greu o per delictes distint si aquesta comporta diversitat de bé jurídic protegit o mutació substancial del fet jutjat.

L'objecció a aquesta hermenèutica i, per tant, a la configuració legal, és que de fet representa desnaturalitzar la desvinculació eventual del jutge o tribunal.

Sotmetre aquesta possibilitat a l'assumpció d'algun acusador, a més d'inferir una lectura hipertrofiada i desviada del principi acusatori, deixa buida de contingut aquesta desvinculació.

L'inconvenient de la solució legal és que pot obrir una interpretació en virtut de la qual després d'actuar segons el que es disposa en l'article 788.3 i 4 LECrim, si algun acusador així ho assumeix, el tribunal pot resoldre mutant substancialment el fet jutjat o el bé jurídic protegit, havent concedit només deu dies a la defensa per a reordenar la seva estratègia enfront d'una variació.

Si és així, mentre que, d'una banda, el tribunal no altera els fets, l'objecte del procés –és a dir, no condemna per delictes diferents quan comporti una diversitat del bé jurídic protegit o una mutació substancial del fet enjudiciat– no hi ha inconvenient en el fet que, respectats els drets de defensa i contradicció²⁶, dicti una sentència en la qual ofereixi una qualificació diversa a la debatuda inicialment en el judici o aprecii un grau d'execució o de participació també diferents. D'altra banda, no s'hauria d'admetre canviar de manera substancial el fet enjudiciat, ja que llavors la limitació del dret de defensa frega la seva vulneració, i l'aparent garantia de l'acord d'alguna part acusadora, lluny ser-ho, només posa de manifest una disposició de l'objecte del procés que no és a les mans de cap part acusadora.

(26) Article 788.3 i 4 LECrim.

1.3. Efectes del procés: la cosa jutjada

Constitueix una institució netament processal i en clara connexió amb el principi de seguretat jurídica. La cosa jutjada serveix perquè un procés arribi a una certesa bàsica per al compliment d'aquell principi:

a) D'una banda, dotant-la de fermesa, és a dir, d'irrevocabilitat.

b) D'una altra, dotant-la d'eficàcia enfront d'eventuals discussions posteriors entorn del que ja ha estat resolt en un procés.

1.3.1. Cosa jutjada formal

És un efecte intraprocesal, en virtut del qual la resolució d'aquesta es predica que esdevé irrecorrible, tant si és perquè no és susceptible de cap recurs, com si és perquè ha transcorregut el termini per al seu exercici, o perquè s'han exhaurit tots els recursos legalment previstos perquè sigui impugnat²⁷.

⁽²⁷⁾ Article 245.3 LOPJ i article 141.V LECrim.

En la fase d'instrucció del procés penal, els articles 216 i següents LECrim (procediment ordinari per delictes greus) i 766 LECrim (procediment abreuja) estableixen la possibilitat d'interposar recurs de reforma i apel·lació (i queixa, en l'ordinari), fet que matisa la fermesa en aquests supòsits.

1.3.2. Cosa jutjada material

És l'efecte extern de la resolució ferma, és a dir, aquell que es projecta sobre altre eventual procés posterior impedint que els fets es tornin a jutjar enfront de la mateixa persona (efecte negatiu) o preestablint part del seu contingut (efecte positiu). Com veurem, en el marc del procés penal, a diferència del civil, només es preveu l'efecte negatiu de cosa jutjada.

La cosa jutjada material no es predica de tota resolució, sinó únicament de les següents:

a) De les sentències de fons, tan si són condemnatòries com absolutòries

Entre aquestes resolucions s'han d'incloure, òbviament, aquelles que recull la conformitat de l'acusat o el perdó de l'ofès.

b) De les interlocutòries de sobreseïment

Més concretament: de les interlocutòries que acorden el sobreseïment lliure²⁸ i d'aquelles que consideren els articles de pronunciament previ²⁹.

⁽²⁸⁾ Article 637 i 800.5 LECrim.

⁽²⁹⁾ Article 675 en relació amb l'article 666. 2n., 3r. i 4t. LECrim.

1.3.3. Elements identificatius de l'objecte del procés penal i de la cosa jutjada

En relació lògica amb el que s'ha afirmat quan parlàvem de l'objecte del procés, hi ha dos elements que ho individualitzen i, per tant, els extrems sobre els quals recau la cosa jutjada: els **fets** i el **subjecte** al qual s'imputa la seva comissió. En allò que afecta específicament la cosa jutjada, no obstant això, s'ha de ressaltar la singularitat que representa l'element subjectiu, és a dir, la persona del condemnat com a element clau.

Un cop fixat el que precedeix, és evident que ni la identitat d'aquells que exerciten l'acció, ni el títol pel qual es va acusar tenen cap transcendència a l'efecte de delimitar l'abast de la cosa jutjada.

Element subjectiu

La cosa jutjada afecta, en cas de pluralitat de subjectes o de diferents formes de participació, a cadascun dels subjectes que van participar en el fet delictiu, en la seva singularitat concreta³⁰.

Element objectiu

Per a una delimitació correcta d'aquest element identificatiu, convé recordar:

1) En primer lloc, tot el que en el seu moment es va exposar entorn de la **delimitació del fet punible o fonament fàctic**, en considerar-lo com esdevenir històric deslligat de tota valoració jurídica (teoria naturalista) o com a fet subsumible en alguna norma del Codi penal (teoria normativista); i, al costat d'aquest, la incidència del fonament jurídic, és a dir, del títol condemnatòri.

2) En segon lloc, s'ha de tenir ben present que hi ha determinats **casos especials**:

a) **Concurs real**. És dubtós que la cosa jutjada abasti les accions delictives homogènies compreses des del primer delictes fins al moment processal que preclou la possibilitat d'introduir fets nous.

b) **Concurs ideal**. Sembla clar que si en el primer procés no es va apreciar el concurs, presentant-se l'acció delictiva com a subsumible només en un tipus, la cosa jutjada protegirà d'un altre procés en el qual es qualifiquin els fets d'acord amb un tipus distint però en concurs amb aquell.

c) **Delicte continuat**. La cosa jutjada abasta tots els comportaments homogenis des de la primera acció prevista en el primer procés fins al moment preclusiu d'aportació de fets en aquest mateix procés.

Funció de la cosa jutjada

La cosa jutjada busca més evitar el doble enjudiciament d'una mateixa persona pels mateixos fets, que un doble judici sobre els mateixos fets atribuïts a subjectes diversos.

⁽³⁰⁾Autor material, autor legal, o còmplice.

d) Delicte d'hàbit. Atès que són diverses les accions que es castiguen en una unitat substancial de fet, la cosa jutjada afecta tots els fets que puguin constituir objecte de l'habitualitat.

1.3.4. L'absència d'eficàcia positiva o prejudicial de la cosa jutjada penal

És freqüent l'afirmació que la cosa jutjada penal no té eficàcia positiva. I és que, si bé la cosa jutjada penal exclou un segon judici respecte a la mateixa persona, no determina prejudicialment el contingut de la segona sentència, ni respecte a cap altre inculpat pel mateix fet, ni del mateix inculpat per un fet distint, fins i tot, resultant connex amb el que ja s'ha jutjat anteriorment o que hi depengui (Gómez Orbaneja).

Es defensa, fins i tot, que, en el cas d'un sol delicte amb pluralitat de subjectes participants, «si el procediment no es pot dirigir contra tots ells, la sentència dictada en un primer procés manca de tot efecte legal (cosa jutjada), fins i tot, en relació amb la declaració objectiva de l'acte, en el procés ulterior que se segueixi enfront de qualsevol altre imputat».

1.3.5. La cosa jutjada penal en el procés posterior. Tractament processal

En el **procés ordinari** per delictes greus, l'acusat pot al·legar la cosa jutjada com a article de pronunciament previ³¹. En aquest sentit distingim dues possibilitats:

a) Si s'aprecia que hi ha cosa jutjada, i això passa abans de formular les conclusions provisionals, s'ha de procedir d'acord amb l'article 667 LECrim, acabant el procés –si s'escau– per mitjà d'una interlocutòria de sobreseïment lliure.

b) Si no es coneixia en el moment citat o es va desestimar la seva proposició, caldrà reiterar aquesta proposició en el judici oral, i sol·licitar-ne la suspensió (art. 675 LECrim) i s'haurà de tramitar aquesta qüestió per mitjà de l'article 746.I.6 LECrim³².

En el **procediment abreuïat**, iniciat el judici oral i després de donar lectura als escrits d'acusació i defensa, cal obrir, a instància de part, un torn d'intervencions relatives a la concurrència o no de pressupòsits i obstacles processals. Tot seguit el jutge o tribunal ho haurà de resoldre (art. 786.2 LECrim).

Enfront de la decisió no hi pot haver cap recurs, sense perjudici de la protesta pertinent i que la qüestió pugui ser reproduïda, si escau, en el recurs enfront de la sentència. Aquesta última referència comprèn la cosa jutjada, quan la

⁽³¹⁾ Article 666.2a. LECrim.

Article 667 LECrim

L'article 667 LECrim estableix proposar la cosa jutjada en tres dies, a comptar des del dia del lliurament de les actuacions per a la qualificació.

⁽³²⁾ Article 678 LECrim i STS 22.4. 1981.

seva desestimació errònia constitueix una infracció de les normes processals i garanties processals, per la qual es pot acudir al recurs d'apel·lació, d'acord amb el que hi ha disposat en l'article 790.2 LECrim.

2. Els recursos

2.1. Qüestions generals, la reforma de 2009 (recursos contra les resolucions del secretari)

Per recurs s'entendrà aquí tot mitjà d'impugnació mitjançant el qual les parts pretenen de modificar o anul·lar una resolució judicial que encara no és ferma els perjudica o causa gravamen.

Els **requisits generals** per a la interposició d'un recurs són:

- a) La **competència funcional** de l'òrgan que coneix d'ell.
- b) La **legitimació** de qui recorre, que s'identifica amb la seva condició de part en el procés. No obstant això, l'actor civil no està legitimat per a impugnar els pronunciaments penals de la sentència.
- c) Que la resolució causi algun tipus de perjudici o **gravamen** al qui recorre.
- d) Que la resolució sigui **impugnable**.
- e) Que el recurs s'interposi dins el **termini** oportú.

2.1.1. El dret a recórrer en el procés penal

Segons reiterada jurisprudència del Tribunal Constitucional, l'article 24 CE no conté cap imperatiu perquè el legislador estableixi recursos contra qualsevol resolució judicial, amb l'única excepció de les sentències penals condemnatòries. Així resultaria de la interpretació d'aquell precepte constitucional, a la llum de l'article 14.5 del Pacte internacional de drets civils i polítics³³.

⁽³³⁾Article 10.2 i 96.1 CE.

Aquest dret a la revisió de les sentències penals condemnatòries a càrrec d'un segon òrgan judicial ha estat objecte de moltes matisacions per part de l'Alt Tribunal. S'entén satisfet, en tot cas, amb la simple concessió d'un recurs, encara que aquest recurs sigui de caràcter extraordinari, és a dir, que no permeti de revisar de manera íntegra la sentència per totes i cadascuna de les irregularitats que la puguin afectar, com succeeix amb el recurs de cassació³⁴.

⁽³⁴⁾STC 37/1988.

El dret al recurs penal, doncs, no equival al dret a una segona instància. Això sí, comporta la necessitat d'interpretar els pressupòsits o requisits que condicionen l'admissibilitat dels recursos contra les sentències condemnatòries de la forma que més afavoreixi l'accés del qui recorre a aquests³⁵.

(35)STC 42/1982.

(36)STC 51/1985.

Sala Segona del Tribunal Suprem

L'absència de recursos contra les sentències dictades per la Sala Segona del Tribunal Suprem en causes d'aforats és constitucionalment irreprotxable en virtut de les garanties especials que està envoltat l'enjudiciament en aquests casos³⁶.

En la resta de casos, el dret als recursos és un dret de configuració legal.

En aquesta situació han incidit algunes circumstàncies (resolucions i modificacions legals) que condueixen al fet que en l'actualitat hi hagi expectatives de canvi.

La Interlocutòria del Tribunal Suprem de 16 de febrer de 2004 resol denegant la nul·litat d'una resolució que havia estat objecte d'un "Dictamen" del Comitè de Drets Humans de l'ONU, de data 7 d'agost de 2002, on es declarava que el sistema de cassació penal espanyol vulnera l'article 14.5 del pacte internacional de drets civils i polítics.

La denegació es fonamenta en el fet de negar la falta d'efectivitat del recurs de cassació per no preveure la revisió del material probatori. Contra aquesta al·legació s'argumenta l'adequació garantista del sistema d'instància única que s'ha fet per mitjà de l'article 5.4 LOPJ, en virtut del qual s'incorpora aquesta "efectivitat del recurs" per mitjà del judici sobre la vulneració de drets fonamentals, la prevalença de la tutela judicial efectiva, la presumpció d'innocència i la necessitat de motivar suficientment quins han estat els criteris intel·lectuals i el judici lògic que ha portat a l'òrgan jutjador a dictar una determinada resolució. El rigor i encert del procés valoratiu es postil·la:

"puede y debe ser revisado en el ámbito casacional, cuando la parte afectada invoque expresamente la vulneración de alguno de los derechos citados."

D'altra banda, el Tribunal Suprem recorda la falta de vinculació de l'Estat espanyol al contingut del "Dictamen" per dues raons. En primer terme, perquè el cas sobre el qual es va pronunciar el Dictamen només l'afectava a aquest, és a dir, que en articular-se per mitjà d'un "protocol facultatiu" no podia suposar una censura general al sistema processal penal d'un país; i que, en tot cas, els dictàmens del Comitè no tenen valor jurídic vinculant, llevat del que vulgui atorgar-li l'Estat afectat per la condemna. I en segon terme, perquè durant la tramitació de la petició es publicà la reforma de la Llei orgànica del poder judicial i anteriorment la de la Llei d'enjudiciament criminal, on es posa de manifest la incorporació de la segona instància penal, assenyalant fins i tot la competència a aquests efectes dels tribunals superiors de justícia i la creació d'una sala especial amb aquest efecte a l'Audiència Nacional.

En efecte, l'exposició de motius de la Llei orgànica 19/2003, de 23 de desembre, de modificació de la Llei orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del poder judicial assenyala:

"En el libro I destaca la generalización de la segunda instancia penal [...]. Con ello, además de la previsible reducción de la carga de trabajo de la Sala Segunda del Tribunal Supremo, se pretende resolver la controversia surgida como consecuencia de la resolución de 20 de julio de 2000 del Comité de Derechos Humanos de la ONU, en la que se mantuvo que el actual sistema de casación español vulneraba el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos."

En virtut d'aquesta modificació de la LOPJ s'han creat sales d'apel·lació a l'Audiència Nacional³⁷ i s'atribueix competència als tribunals superiors de justícia de les comunitats autònomes per a conèixer dels recursos d'apel·lació contra les resolucions dictades en primera instància per les audiències provincials³⁸.

⁽³⁷⁾Article 64.1 LOPJ.

⁽³⁸⁾Article 73.3. c) LOPJ.

No obstant això, la incorporació del doble grau de jurisdicció se supedita a la necessària reforma de la Llei d'enjudiciament criminal. En aquest sentit, la Disposició final segona de la LO 19/2003, de 23 de desembre, de modificació de la LOPJ ordenava que en el termini d'un any, el Govern remetés a les Corts Generals els projectes de llei procedents per adequar les lleis de procediment a les disposicions modificades per aquesta llei.

Tres anys més tard, el desembre del 2005, es va presentar el Projecte de llei orgànica de reforma de la cassació i generalització de la doble instància. El projecte esmentat ni tan sols va arribar al tràmit de presentació d'esmenes, i se li va declarar caducat el febrer del 2008.

El tenor d'aquesta disposició posa en relleu que fins llavors s'ha procedit tan sols a l'adequació orgànica necessària per a propiciar el doble grau en el total dels processos penals. Mentre no es reformi la Llei d'enjudiciament criminal cal entendre que continua en vigor el sistema actual.

Una altra interpretació seria negada, entre altres preceptes, pel caràcter literal de l'article 790.1 LECrim (no derogat) quan assenyala expressament que de la sentència dictada pel jutge penal coneix en apel·lació l'Audiència Provincial.

2.1.2. Classes de recursos: diversos criteris classificatoris

La legislació processal preveu una variada tipologia de recursos.

a) D'una banda, hi ha **recursos contra resolucions interlocutòries** (reforma, súplica, apel·lació i queixa).

b) Uns altres que es concedeixen **contra la sentència o resolució que posa fi al procés** (apel·lació i cassació).

c) Es parla també de recursos **no devolutius**. Són aquells la decisió dels quals correspon al mateix òrgan que va dictar la resolució objecte de recurs (reforma i súplica).

d) **Devolutius**. Són els recursos resolts per un òrgan diferent i jeràrquicament superior (denominat *òrgan ad quem*) al qual va dictar la resolució (que rep el nom d'*òrgan a quo*). Recursos d'aquest tipus són els de queixa, apel·lació i cassació.

e) **Recursos ordinaris**. Permeten de revisar la resolució objecte de recurs des de qualsevol punt de vista, és a dir, d'acord amb qualsevol irregularitat que pugui justificar la seva reforma o anul·lació. Pertanyen a aquesta classe els recursos de reforma, súplica, queixa i apel·lació.

f) Els **recursos extraordinaris** Aquests recursos només autoritzen aquesta reforma o anul·lació per motius o causes legalment taxades. És el cas del recurs de cassació i el d'apel·lació de sentències i altres resolucions dictades pel magistrat president del tribunal del jurat.

2.1.3. Efectes dels recursos

Els articles 217 i 223 a 225 LECrim es refereixen a l'admissió del recurs d'apel·lació en un o en tots dos efectes. A partir d'aquests preceptes es pot construir una definició d'admissió **en un o en tots dos efectes** més precisa i aplicable a qualsevol tipus de recurs.

Els efectes que pròpiament pot desencadenar l'admissió de tot recurs són realment tres:

a) En primer lloc, impedir que la resolució impugnada adquireixi l'autoritat de cosa jutjada, és a dir, que esdevingui immutable o irreformable.

b) En segon lloc, l'admissió del recurs crea l'expectativa de reforma o anul·lació de la resolució impugnada i una nova possibilitat de resoldre sobre el que ja hi ha resultat.

Si l'òrgan que ha de resoldre és de grau superior al que va dictar la resolució (és a dir, es tracta d'un recurs devolutiu), es parla d'**efecte devolutiu**.

c) Els anteriors efectes es produeixen necessàriament amb la pura admissió de qualsevol recurs. No obstant això, cal que en certs supòsits, l'admissió del recurs comporti també la prohibició de dur a efecte allò resolt. Es tracta del denominat **efecte suspensiu**.

Quan es parla d'admissió a un sol efecte cal entendre que tenen lloc els dos primers efectes apuntats. Quan es parla d'admissió a tots dos efectes significa que, a més dels anteriors, opera l'efecte suspensiu. Com es va dir, els dos primers es produeixen necessàriament quan s'admet qualsevol recurs. El tercer, només en determinats supòsits.

Juntament amb els anteriors, se sol parlar també d'un denominat **efecte extensiu**, al qual la llei es refereix únicament respecte al recurs de cassació en els termes següents:

"cuando sea recurrente uno de los procesados, la nueva sentencia aprovechará a los demás en lo que les fuere favorable siempre que se encuentren en la misma situación que el recurrente y les sean aplicables los motivos alegados por los que se declare la casación de la sentencia. Nunca les perjudicará en lo que les fuere adverso."

Article 903 LECrim.

La *ratio* del precepte és clara: evitar pronunciaments contradictoris (encara que en un sol sentit, ja que en el perjudicial no hi ha cap gènere d'"extensió"). D'altra banda, aquest efecte se sol atribuir a tots els recursos interposats per un imputat o acusat (o més aviat, a totes les resolucions estimatòries d'aquests recursos).

Tanmateix, advertiu que no es tracta, com en els casos anteriors, d'un efecte derivat de l'admissió del recurs, sinó de la seva resolució en sentit estimatori i quan el qui recorre sigui l'inculpat o l'acusat.

En el dret espanyol es prohibeix la denominada *reformatio in peius*, és a dir, el fet que, havent recorregut únicament el condemnat, la resolució del recurs provoqui un agreujament o empitjorament de la seva situació jurídica tal com va quedar fixada en la sentència recorreguda.

L'article 902 de la LECrim prohibeix la *reformatio in peius*, és a dir, que la resolució del recurs presentat pel condemnat provoqui un empitjorament de la seva situació jurídica.

2.2. Recursos contra resolucions interlocutòries

2.2.1. Recurs de reforma

Es tracta d'un recurs no devolutiu i ordinari, és a dir, que s'interposa i resol pel mateix òrgan judicial que va dictar la resolució interlocutòria objecte de recurs.

1) En el marc del **procediment ordinari** i d'acord amb l'article 217 LECrim hi pot haver recurs de reforma contra totes les interlocutòries dictades pel jutge d'instrucció, tret que estigui exclòs expressament.

2) En l'àmbit del **procediment abreujat**, l'article 766.1 LECrim preveu el recurs de reforma al costat del d'apel·lació com a vies d'impugnació ordinàries contra les resolucions interlocutòries del jutge d'instrucció i del jutge penal.

Exemple

Així, per exemple s'ha d'excloure el recurs contra l'acte de conclusió del sumari, ex article 627 LECrim.

2.2.2. Recurs de súplica

És en tot igual al de reforma, amb la diferència que s'atorga per a impugnar les interlocutòries dictades per òrgans col·legiats, sempre que la llei no atorgui un recurs diferent³⁹.

⁽³⁹⁾Article 236 i 237 LECrim.

2.2.3. Recurs de queixa

Es tracta d'un recurs devolutiu ordinari la resolució del qual correspon a l'òrgan col·legiat de grau superior al qual va dictar la resolució impugnada. El procediment apareix regulat en els articles 233 a 235 LECrim.

S'interposa davant l'òrgan col·legiat superior, que si l'admet, ordena a qui va dictar la resolució que li informi sobre el tema. D'aquest informe se'n dona vista al fiscal que, al seu torn, emet el seu. A la vista d'aquests antecedents, l'òrgan judicial resol el que considera oportú.

D'altra banda, es tracta d'un recurs que serveix a finalitats diverses, i es poden distingir dues modalitats diferents de queixa, i un règim que s'ha de diferenciar segons si estem en un procés ordinari o en un d'abreujat.

1) Recurs de queixa per inadmissió del recurs d'apel·lació o de cassació

Tant en l'apel·lació com en la cassació es preveu una fase de preparació –prèvia a la interposició o formalització pròpiament dites davant el tribunal *ad quem*–, que se substància davant l'òrgan judicial que va dictar la resolució impugnada. Doncs bé, pot ser que aquest òrgan inadmeti el recurs i impedeixi així, de manera definitiva, l'accés del qui recorre al tribunal *ad quem*.

El recurs de queixa, en els supòsits que ara estudiem, permet al qui recorre de reaccionar contra aquesta inadmissió davant un tribunal de grau superior; en concret, aquell que sigui competent per a conèixer del recurs inadmès. En tots dos casos, doncs, es tracta d'impedir que un recurs devolutiu quedi injustificat i definitivament frustrat per un error de l'òrgan judicial davant el qual s'ha intentat de preparar.

La resolució objecte del recurs serà:

- a) La interlocutòria del jutge instructor que inadmet el recurs d'apel·lació contra una interlocutòria.
- b) La interlocutòria del jutge penal o del jutge central penal que així mateix inadmeti l'apel·lació enfront d'una interlocutòria o enfront de la sentència.
- c) La interlocutòria de l'Audiència Provincial o de la Sala Penal de l'Audiència Nacional que inadmeti el recurs de cassació. En aquest últim cas, la queixa no segueix la tramitació prevista en els articles 233 a 235 LECrim, sinó que es regeix per un procediment especial regulat en els articles 862 a 871 LECrim.

L'òrgan funcionalment competent per a conèixer del recurs de queixa serà el tribunal competent per a conèixer del recurs inadmès, és a dir, per al cas a) l'Audiència Provincial; per al b), respectivament, l'Audiència Provincial i la Sala penal de l'Audiència Nacional; i per al cas c), la Sala Segona del Tribunal Suprem.

2) Recurs de queixa substitutiu del d'apel·lació

En aquest cas, el recurs de queixa persegueix una finalitat diferent: impugnar les interlocutòries dictades pel jutge instructor o pel jutge penal (o central penal) que no siguin susceptibles d'apel·lació⁴⁰. El seu àmbit d'aplicació en aquesta funció, se circumscriu, avui en dia, al procediment ordinari.

El termini per a interposar la queixa és el mateix que el que hi ha previst per a apel·lar: cinc dies en el procediment ordinari⁴¹.

⁽⁴⁰⁾Article 218 LECrim.

⁽⁴¹⁾Article 235.II i 212.I LECrim.

3) El recurs de queixa com a mitjà d'impugnació enfront de la denegació de tenir per interposats determinats recursos

Fora de les funcions que fins ara hem vist, hi ha una altra funció del recurs de queixa, quan es preveu la queixa per inadmissió d'un altre recurs i, per tant, no circumscrit a les resolucions interlocutòries.

- Així succeeix en el cas de denegació del testimoniatge demandat per a interposar el recurs de queixa⁴².
- O contra les resolucions que es denega l'admissió d'un recurs d'apel·lació o de queixa⁴³.
- La seva tramitació segueix l'establerta per a la queixa com a substitutiu del recurs d'apel·lació⁴⁴.

⁽⁴²⁾Article 862 LECrim.

⁽⁴³⁾Article 218 LECrim.

⁽⁴⁴⁾Article 233 a 235 LECrim.

La seva estimació implica l'ordre a l'òrgan que va denegar el recurs perquè ho admeti i li doni tràmit. La seva denegació produeix la fermesa de la resolució que es pretenia recórrer.

2.2.4. Recurs d'apel·lació contra resolucions interlocutòries

El recurs d'apel·lació és un recurs ordinari i devolutiu. En virtut d'això cal revisar –en el sentit de tornar a jutjar– sobre qüestions fàctiques o jurídiques decidides en la resolució apel·lada.

Cal distingir entre l'apel·lació formulada enfront de resolucions interlocutòries i aquella que s'interposa per a impugnar la sentència. Només en aquest segon cas s'obre una segona instància, mentre que el propi de l'apel·lació enfront de resolucions interlocutòries és propiciar un nou enjudiciament sobre qüestions amb incidència en el desenvolupament del procés. Entre tots dos tipus d'apel·lació hi ha, d'altra banda, diferències importants que justifiquen el seu tractament per separat.

Procediment ordinari

D'acord amb l'article 217 LECrim, són apel·lables les interlocutòries dictades durant la instrucció en els casos determinats per la llei i sempre que hagi precedit recurs de reforma⁴⁵, encara que hi poden haver excepcions com, per exemple, la de l'article 384.IV LECrim. Enfront del caràcter restrictiu que aquesta redacció pot suggerir, cal fer notar que l'apel·labilitat de les actuacions dictades per l'instructor acaba convertint-se, després d'examinar l'articulat de la LECrim, en regla general.

⁽⁴⁵⁾Article 222.1 LECrim.

Són competents per a resoldre el recurs les audiències provincials, respecte a les interlocutòries dictades pels jutges d'instrucció; i l'Audiència Nacional, en relació amb les dictades pels jutges centrals d'instrucció.

El procediment d'apel·lació es desenvolupa segons el que hi ha previst en els articles 223 a 232 LECrim.

Procediment abreujat

El reformat article 766 LECrim elimina el recurs de queixa amb funcions d'apel·lació en l'àmbit del procediment abreujat. Aquest recurs, naturalment, perviu en allò que fa referència a tots els comesos restants del recurs de queixa⁴⁶.

⁽⁴⁶⁾Si s'impugnés la inadmissió d'un recurs d'apel·lació o de preparació de la cassació: articles 218 i 862 LECrim.

⁽⁴⁷⁾Article 766.2 *in fine* LECrim.

El recurs d'apel·lació contra aquest tipus de resolucions no exigeix la interposició prèvia del recurs de reforma⁴⁷.

Es preveu la seva presentació en el termini dels cinc dies següents a la notificació de la interlocutòria recorreguda o del resolutori de reforma. El seu contingut se centra en l'exposició dels motius que ho justifiquen, les particularitats que s'hagin de testimoniar i els documents acreditatius del formulat.

2.3. Recursos contra les resolucions dels secretaris judicials

Les resolucions dels secretaris judicials es denominaran *diligències i decrets*: les primeres són d'ordenació, de constància, de comunicació i d'execució. El decret correspondrà a una resolució raonada (art. 144 bis, I, II i III LECrim).

a) Recurs de reposició

La Llei 13/2009, en congruència amb les "noves" atribucions que assigna als secretaris judicials, estableix en l'art. 238 bis LECrim que contra les diligències d'ordenació que dictin els secretaris judicials es pot exercitar –davant d'aquests– recurs de reposició, recurs que també és procedent contra els decrets dels secretaris (excepte en els casos en què sigui procedent directament el recurs de revisió).

El recurs de reposició, que s'ha d'interposar per escrit autoritzat per firma d'advocat, ha d'expressar la infracció en què la resolució hauria incorregut segons el parer del recurrent, i en cap cas no té efectes suspensius.

Admès a tràmit, el secretari judicial concedeix al Ministeri Fiscal i a altres parts personades un termini comú de dos dies per presentar per escrit les seves alegacions i després el secretari ha de resoldre sense cap més tràmit.

Contra el decret del secretari que resol el recurs, no és possible cap recurs.

b) Recurs de revisió

S'interposa davant del jutge o tribunal amb competència funcional en la fase en què hagi recaigut el decret del secretari judicial mitjançant escrit autoritzat per advocat. S'hi ha d'esmentar la infracció en què, a parer del recurrent, s'hauria incorregut.

S'han de presentar tantes còpies de l'escrit com parts s'hagin personat.

La tramitació i els efectes de la resolució són idèntics al recurs de reposició.

c) Resolucions dels secretaris dictades per a l'execució de pronunciaments civils de la sentència i per a la realització de la mesura cautelar d'embargament.

El règim de recursos serà el previst en la Llei d'enjudiciament civil.

2.4. Recursos contra sentències

2.4.1. La segona instància. Recurs d'apel·lació contra sentències i interlocutòries que posen fi al procés

Aquesta modalitat del recurs d'apel·lació dona lloc, com es va dir, a la segona instància penal, és a dir, a un nou enjudiciament sobre l'objecte processal debatut durant la primera.

Delictes greus

Els delictes greus són enjudiciats en primera instància per l'Audiència Provincial o per la Sala Penal de l'Audiència Nacional.

Aquesta segona instància es concedeix enfront de les sentències dictades en el procediment abreujaat pels jutges penals, la sentència de conformitat del jutge d'instrucció en funcions de guàrdia en l'enjudiciament ràpid i enfront de les dictades en els judicis de faltes pels jutges de pau o els d'instrucció. Queda, per tant, únicament exclosa respecte als delictes més greus.

Les referides limitacions a la segona instància són, com sabem, del tot legítimes des del punt de vista de la seva adequació constitucional. La Norma fonamental prescriu la revisibilitat de les sentències penals condemnatòries, la qual cosa no significa exactament la constitucionalització de la segona instància penal, ja que aquesta exigència se satisfà també mitjançant un recurs extraordinari com el de cassació, segons el Tribunal Constitucional.

Cal recordar en aquest últim sentit la Interlocutòria del Tribunal Suprem en relació amb el Dictamen de la Comissió de Drets Humans de l'ONU i la doctrina sobre l'adequació constitucional que es du a terme servint-se de l'article 5.4 LOPJ, en virtut del qual s'incorpora l'"efectivitat del recurs" que reclama l'article 14.5 del pacte de drets civils i polítics, per mitjà del judici sobre la vulneració de drets fonamentals, la prevalença de la tutela judicial efectiva, la presumpció d'innocència i la necessitat de motivar suficientment quins han estat els criteris intel·lectuals i el judici lògic que ha portat a l'òrgan jutjador a dictar una determinada resolució. Quan la part afectada invoca la vulneració d'algun d'aquests drets, fins i tot en cassació el precepte citat permet la revisió del material probatori.

Ara bé, la vigència dels principis d'immediatesa i oralitat, com a pilars fonamentals de l'enjudiciament criminal, representa un condicionant gens menyspreable que haurà de ser contrapesat per admetre una segona instància, ja que una revisió o ulterior enjudiciament de la prova practicada en el judici significaria tant com una apreciació mediata d'aquesta per mitjà de materials escrits.

D'aquí ve la incidència que ha tingut l'STC 167/2002 en exigir la celebració de vista en apel·lació, per a evitar que en segona instància es pugui condemnar sense haver practicat cap prova amb immediació. Més concretament, l'STC 167/2002 rebutja la possibilitat de condemnar en virtut de recurs d'apel·lació

⁽⁴⁸⁾STC 167/2002 FJ núm. 9 i 10.

quan es revoca una sentència de primera instància absolutòria, precisament perquè la inexistència de vista en l'apel·lació en el cas concret sotmès a l'empara representa de fet la condemna amb uns mitjans de prova (la declaració dels imputats) sobre els quals l'òrgan d'apel·lació no havia actuat amb immediació, i respecte als quals les parts no van disposar en absolut de la contradicció necessària⁴⁸.

Apel·lació enfront de les sentències dictades pel jutge penal o central penal en el procediment abreujat

La competència funcional en aquests casos s'atribueix a l'Audiència Provincial i a l'Audiència Nacional, respectivament. Aquests són els aspectes fonamentals relatius al procediment:

a) De la mateixa manera que en l'apel·lació contra resolucions interlocutòries en el procediment abreujat –i a diferència del mateix cas en l'ordinari–, la interposició del recurs coincideix amb la seva formalització, és a dir, és el moment processal oportú per a fonamentar, mitjançant escrit, els motius en què es basa la impugnació.

b) El termini per a interposar-lo és dels deu dies següents a la notificació de la sentència que es recorre. Durant aquest termini les actuacions han d'estar a l'oficina judicial a disposició de les parts, les quals, en el termini dels tres dies següents a la notificació de la sentència, poden sol·licitar còpia dels suports en els quals s'hagin gravat les sessions, amb suspensió del termini per a la interposició del recurs, reprenent-se còmput del termini una vegada lliurades les còpies sol·licitades. La part que no hagi apel·lat en el termini assenyalat es pot adherir a l'apel·lació en el tràmit d'al·legacions previst en l'art. 789.5 LECrim, exercitant les pretensions i al·legant els motius que convinguin al seu dret. En tot cas, aquest recurs queda supeditat al fet que l'apel·lant mantingui el seu⁴⁹. Pel que es refereix a l'efecte de l'admissió del recurs, si la sentència és condemnatòria, en virtut del que hi ha disposat en l'article 3 CP sembla evident que l'apel·lació s'ha d'admetre en tots dos efectes. Si la sentència és absolutòria el que és procedent és alçar les mesures cautelars. Caldrà entendre, doncs, que el recurs s'admet a un sol efecte de forma que es pugui executar el pronunciament relatiu a l'alçament de les mesures cautelars.

⁽⁴⁹⁾Art. 789.1 LECrim.

c) L'article 790.2 LECrim especifica els **motius** pels quals es pot apel·lar. No sembla que es tracti, en tot cas, d'una enumeració excloent, sinó més aviat d'assenyalar el marc general de motius pels quals s'admet aquest mitjà impugnatori. Es tracta de:

- **Trencament de les normes i garanties processals**
- **Error en l'apreciació de les proves**
- **Infracció d'un precepte constitucional o legal.**

d) Com ja s'ha avançat, l'apel·lació constitueix un nou enjudiciament d'allò que ha esdevingut en la primera instància. D'aquí ve el seu caràcter revisori.

En principi, doncs, només es pot revisar la sentència d'acord amb el material probatori aduït en el judici. Això no obstant, el caràcter revisori de l'apel·lació experimenta en aquest punt una ruptura, si bé limitada, ja que es permet d'aportar proves noves que s'han de demanar en l'escrit de formalització del recurs. Els **supòsits**, estrictament taxats, en què es permet de practicar la **prova en segona instància** són els previstos en l'article 790.3 LECrim. El recurrent que proposa la pràctica de prova ha de justificar que la seva falta de pràctica en la primera instància li ha provocat indefensió.

e) De l'escrit de formalització del recurs es dóna **trasllat** a la resta de les parts personades amb la finalitat que aquestes evacuïn els seus d'impugnació.

Rebut els escrits d'impugnació a l'apel·lació o transcorregut el termini sense que s'hagin presentat, el secretari judicial remet els escrits de les parts i les actuacions a l'Audiència.

f) La tramitació del recurs davant l'òrgan *ad quem* és, en principi, escrita, el que, com queda dit, es compadeix malament amb el mandat constitucional sobre el predomini de l'oralitat en el procés penal. No obstant això, pot ser que el Tribunal disposi la **celebració de la vista** en els casos següents:

- Quan s'hagi sol·licitat i admès la pràctica de prova en els casos de l'article 790.3 LECrim⁵⁰.
- Quan el Tribunal consideri que és necessari per a la formació correcta d'una convicció fundada⁵¹.

⁽⁵⁰⁾Article 791 LECrim.

⁽⁵¹⁾Article 791.1 LECrim.

A aquests supòsits previstos per la norma s'han d'afegir aquells que es dedueixen de la ja citada STC 167/2002 i que en atapeïda síntesi dicta la doctrina següent:

- No hi ha sempre el dret a una audiència pública en segona instància, que dependrà de com s'estructuri l'apel·lació i la naturalesa de les qüestions que s'han de jutjar: no n'hi ha, per exemple, respecte a les qüestions jurídiques (o de dret).
- Existeix aquesta necessitat d'examen personal i directe quan l'apel·lació versa sobre qüestions de fet i de dret i especialment quan s'ha d'estudiar en el seu conjunt la culpabilitat o innocència de l'acusat.
- L'absència de fets nous no és causa suficient per a excloure la necessitat de debat públic⁵².

⁽⁵²⁾STEDH, cas Tierce i altres contra S. Marino, 27 de juny de 2000.

- Dels tres motius d'apel·lació és l'apreciació de la prova la que situa al tribunal amb plena jurisdicció (*novum iudicium*), en idèntica situació al jutge *a quo*, no solament respecte a la subsumció en la norma, sinó també respecte a la determinació dels fets per mitjà de la valoració de la prova, i es podrà revisar i corregir la ponderació portada a terme per aquest jutge d'instància.
- La condemna en virtut de recurs d'apel·lació, quan revoqui una sentència absolutòria de primera instància, necessitarà la inexcusable celebració de vista, si els mitjans de prova practicats en la primera instància necessiten la immediació i la contradicció de les parts restants.

Exemple

Un exemple és el cas resolt en la citada STC 167/2002, on el mitjà de prova havien estat les declaracions dels imputats.

g) La sentència dictada en el recurs és ferma. Contra aquesta només hi poden haver els mecanismes de rescissió de la cosa jutjada (els incorrectament anomenats *recursos d'anul·lació i de revisió*). L'apartat 2 de l'article 792 LECrim especifica que si es dóna lloc a l'anul·lació de la sentència per trencament d'una forma essencial del procediment, s'ordenarà la reposició d'aquest al moment en que es va produir la infracció, però es conservarà la validesa de les actuacions el contingut de les quals seria idèntic malgrat la infracció comesa.

Apel·lació contra sentències dictades en el judici de faltes i pel jutge penal en l'àmbit de l'enjudiciament ràpid

Es tracta de sentències dictades en aquest procediment pels jutges de pau, d'instrucció o penal. Coneixen, respectivament, el jutge d'instrucció⁵³ i l'Audiència Provincial⁵⁴.

⁽⁵³⁾ Article 87.1 LOPJ i 14.1 LECrim.

⁽⁵⁴⁾ Article 82.1.2n. LOPJ.

En el cas de l'apel·lació de la sentència dictada en el **judici de faltes**, l'article 976.2 LECrim remet pel que fa al procediment, a l'apel·lació de sentències en el procediment abreujat⁵⁵.

⁽⁵⁵⁾ Article 790 a 792 LECrim.

Igual que respecte a altres resolucions, també en l'àmbit del judici de faltes s'imposa l'obligació de notificar la resolució a ofesos i perjudicats encara que no hagin estat part en el procés⁵⁶.

⁽⁵⁶⁾ Article 976.3 LECrim.

Quant al recurs d'apel·lació contra la sentència dictada pel jutge penal en l'àmbit del procediment per a l'enjudiciament ràpid, l'article 803.1 LECrim remet al que hi ha assenyalat en els articles 790 a 792 LECrim per al procediment abreujat amb algunes especialitats, totes de tipus accelerador:

- Els terminis de presentació de l'escrit de formalització i de les altres parts per a presentar al·legacions es redueixen de deu a cinc dies⁵⁷.
- El termini per a dictar la sentència es redueix de cinc a tres dies si es va celebrar vista i de deu a cinc dies si no hi va haver vista⁵⁸.

⁽⁵⁷⁾ Article 803.1.1a. i 2a. LECrim.

⁽⁵⁸⁾ Article 803.1.3a. LECrim.

- La tramitació i resolució tindran caràcter preferent⁵⁹.

⁽⁵⁹⁾Article 803.1.4a. LECrim.

2.4.2. El recurs de cassació penal

El recurs de cassació, com ja hem avançat, és un recurs extraordinari i devolutiu contra certes sentències i actuacions definitives. El seu caràcter extraordinari, és a dir, el fet d'admetre's només per a denunciar determinades irregularitats legalment taxades, comporta que el recurs de cassació no representi l'obertura d'una segona instància.

Com en la resta de modalitats de cassació, la penal –de creació molt més tardana que la seva homònima civil– està concebuda des dels seus orígens històrics per a ocupar preponderantment una **funció nomofilàctica**, és a dir, per a assegurar l'aplicació uniforme de la legalitat penal –processal i substantiva– en tot l'Estat, i evitar així que la disparitat o divergència de criteris interpretatius entre els nombrosos tribunals penals disseminats en el seu territori provoquin desigualtats de tracte en base a una legalitat única.

En qualsevol cas, el legislador no ha volgut mantenir en tota la seva puresa la referida funció nomofilàctica. En aquest sentit convé tenir en compte:

a) Que amb el recurs de cassació es pot revisar, encara que limitat a un cas concret, la valoració probatòria que va dur l'òrgan sentenciador a imposar una condemna⁶⁰.

⁽⁶⁰⁾Article 849.I.2n LECrim.

b) Que si bé és doctrina constitucional consolidada aquella segons la qual en matèria penal no hi ha cap dret a la segona instància sinó, simplement, dret a la revisió de la sentència condemnatòria, també es pot entendre de manera unànime l'opinió que aquesta última exigència obliga que els motius que autoritzen el recurs s'hagin d'interpretar de manera que s'afavoreixi al màxim la seva admissió.

c) Un recurs del que s'exclouen gran nombre de les sentències només pot complir la funció nomofilàctica de manera molt imperfecta.

d) I si no n'hi hagués prou amb el que ja hem dit, en la cassació penal no hi ha un motiu de recurs, com ocorre en la civil, per interès cassacional.

Sentències excloses

Sentències que estan excloses del recurs de cassació penal, són les dictades en judicis de faltes o en el procediment abreujat pels jutges del penal i centrals del penal.

Resolucions que es poden recórrer

D'acord amb els articles 847 i 848 LECrim són susceptibles de cassació:

a) Les sentències dictades per la Sala Civil i Penal dels tribunals superiors de Justícia en única instància⁶¹.

b) Les sentències dictades per les audiències provincials en única instància⁶².

c) Les interlocutòries dictades o bé en apel·lació per la Sala Civil i Penal dels tribunals superiors de justícia, o bé amb caràcter definitiu per les audiències, quan el recurs es fonamenta en infracció de llei (com veurem, "infracció de llei" com a motiu de cassació equival a "llei substantiva") i en els casos que aquesta ho autoritzi expressament⁶³.

⁽⁶¹⁾Article 847 LECrim.

⁽⁶²⁾Article 847 LECrim.

⁽⁶³⁾Article 848.I LECrim.

Motius del recurs

Hi ha **dues classes de recurs de cassació penal** que agrupen els diferents motius pels quals la llei autoritza aquest recurs extraordinari: el recurs de cassació **per infracció de llei**, i el recurs de cassació **per trencament de forma**.

1) Motius del recurs de cassació per infracció de llei (article 849 LECrim)

Els motius especificats en el precepte són:

a) Quan donats els fets que es declaren provats en les resolucions susceptibles de cassació⁶⁴, s'hagi infringit un precepte penal de caràcter substantiu o una altra norma jurídica d'aquest caràcter que hagi de ser observada en l'aplicació de la llei penal.

⁽⁶⁴⁾Article 847 i 848 LECrim.

b) Quan hagi existit error en l'apreciació de la prova, basat en documents que obrin en actuacions, que demostrin l'equivocació del jutgador sense resultar contradits per altres elements probatoris.

2) Motius del recurs de cassació per trencament de forma (articles 850 i 851 LECrim)

Pel que fa als motius que autoritzen la interposició d'aquest tipus de recurs de cassació, el legislador procedeix a una especificació minuciosa d'aquests motius, agrupant-los, al seu torn, en dues categories: trencament de forma en el judici oral i en la sentència.

a) Els motius del recurs de cassació per trencament de forma en el judici oral estan detallats en l'article 850 LECrim.

b) Els motius del recurs de cassació per trencament de forma en la sentència apareixen en l'article 851 LECrim.

Procediment

En el recurs de cassació distingim, dins el marc del procediment, les fases següents:

1) Fase de preparació (articles 855 a 861 bis c)

El recurs es prepara per escrit davant el tribunal que va dictar la sentència. En aquest escrit s'ha de sol·licitar un testimoniatge de la sentència i designar la classe o classes de recurs de cassació que pretén plantejar.

Si el recurs es planteja per error en l'apreciació de la prova, així mateix s'hauran de designar els particulars del document que aquell error es posi de manifest. Si es pretén denunciar trencament de forma, haurà de consignar els motius en què es fonamenta. En tot cas, s'haurà de fer promesa de constituir, quan escaigui, el dipòsit al qual es refereix l'article 875 LECrim.

Si l'òrgan *a quo* té per preparat el recurs (en cas contrari es pot plantejar el de queixa), emplaça les parts perquè compareguin davant la Sala Segona del TS. El recurs s'haurà de tenir per no preparat quan la resolució no sigui susceptible de cassació o no s'hagi complert algun dels requisits formals assenyalats *ut supra*.

2) Fase d'interposició (articles 873 a 879 LECrim)

Té lloc davant la Sala Segona del TS. El qui recorre ha de comparèixer davant el tribunal en el termini de l'emplaçament i interposar o formalitzar el recurs per escrit, signat per advocat i procurador, amb el contingut següent:

- a) Els fonaments legals i jurisprudencials adduïts com a base del recurs.
- b) L'article de la LECrim, LOPJ o de la Constitució que autoritzi cada motiu de cassació.
- c) L'acreditació de què s'han practicat les protestes oportunes o reclamacions del trencament de forma durant el judici, especificant la data d'aquestes.

Aquest escrit anirà acompanyat del resguard que acrediti la constitució del dipòsit previst en l'article 875 LECrim.

Si alguna part, en el terme de l'emplaçament o quan s'introdueixi el recurs formulat per l'altra, s'adhereix al recurs, ho haurà de fer per escrit, que haurà d'especificar els mateixos extrems vistos per a l'escrit de formalització.

Davant de la no-interposició del recurs en el termini concedit per a això, el secretari judicial ha de dictar un decret en què el declari desert i la resolució que l'ha motivat queda ferma i consentida. De la mateixa manera s'ha de procedir davant de la no-compareixença del recurrent dins el termini i en la forma

L'adhesió al recurs

Segons l'STS de 20 de desembre de 1982, l'adhesió al recurs només es pot formular per a recolzar el recurs interposat pel recurrent inicial, sense introduir noves pretensions.

escaient, i el secretari ha de declarar desert el recurs amb imposició de les costes al particular recurrent, i ho ha de comunicar al tribunal d'instància per als efectes que siguin procedents. En tots dos casos, contra el decret del secretari judicial s'hi pot interposar recurs directe de revisió⁶⁵.

⁽⁶⁵⁾Art. 873.I i 878 LECrim.

3) Fase de substanciació (articles 880 a 893 LECrim)

Quan s'ha interposat el recurs i s'hi han formulat les adhesions eventuais, el secretari judicial designa magistrat ponent que per torn correspongui i lliura a les parts i al ministeri fiscal una còpia del recurs. Les parts i el ministeri fiscal poden instar la seva inadmissió o al·legar el que considerin procedent respecte a la seva estimació o desestimació.

Una vegada fet això, la Sala s'ha de pronunciar sobre l'admissió del recurs. La inadmissió que adoptarà la forma d'interlocutòria pot tenir lloc pels motius previstos en els articles 884 i 885 LECrim i s'ha d'acordar per unanimitat.

4) Fase de decisió (articles 893 bis a) a 906 LECrim)

Admès el recurs, la Sala ha de decidir, amb celebració de vista o sense, sobre l'estimació o desestimació del recurs. La vista tindrà lloc en els supòsits previstos per l'article 893 bis a LECrim.

Si s'estima el recurs, les conseqüències seran diferents segons la classe de cassació interposada:

a) Si es va interposar **per trencament de forma**, es dictarà una sola sentència cassant (anul·lant) la recorreguda i s'ordenarà la devolució de la causa al tribunal sentenciador retornant les actuacions al moment en què estaven quan es va cometre la infracció.

b) Si es va interposar **per infracció de llei o error en l'apreciació de la prova**, es dicten dues sentències.

- En la primera (*iudicium rescindens*) s'anul·la o cassa la sentència recorreguda.
- En la segona (*iudicium rescissorium*) es resol sobre el fons de l'assumpte.

Recurs de cassació

El recurs de cassació plantejat de manera conjunta per trencament de forma i infracció de llei es procedirà, en primer lloc, a pronunciar-se sobre el primer. Només si aquest tipus de recurs no arriba a prosperar hi haurà lloc a decidir sobre la infracció de llei.

2.5. La rescissió de sentències fermes: els denominats *recursos de revisió i anul·lació*

La LECrim denomina impròpiament recursos a la revisió i anul·lació. Diem *impròpiament* perquè la veritable naturalesa de la revisió i l'anul·lació és la de ser instruments de rescissió de sentències fermes (i consegüentment de la cosa jutjada).

Denominació de recurs

La denominació de recurs es reserva tècnicament a tot aquell remei, instrument o via processal dirigit a impugnar resolucions no fermes.

2.5.1. El denominat recurs de revisió

Està regulat en el títol III del llibre V de la LECrim (articles 954 a 961 LECrim). Es tracta d'un remei extraordinari, ja que suposa una excepció a la immutabilitat inherent a l'objecte processal resolt mitjançant sentència ferma i, per tant, revestit de l'autoritat de la cosa jutjada.

L'ordenament jurídic estima necessari que la seguretat jurídica perseguida mitjançant aquesta autoritat cedeixi, en certs supòsits, enfront de consideracions relacionades amb la justícia.

La revisió se cenyeix a les **sentències condemnatòries**, en cap cas a les absolutòries.

Motius

Els **motius** que poden donar lloc a la revisió són els previstos en l'article 954 LECrim.

Competència

La **competència** per a conèixer d'aquest recurs de revisió s'atribueix a la Sala Segona del Tribunal Suprem⁶⁶.

⁽⁶⁶⁾Article 57 LOPJ.

Legitimació

La **legitimació** per a promoure i interposar el recurs de revisió correspon al penat i, si aquest hagués mort, al seu cònjuge (o qui hagi mantingut convivència com a tal), ascendents i descendents amb l'objecte de rehabilitar la memòria del difunt i que es castigui, si escau, el veritable culpable⁶⁷. També està legalment legitimat per a interposar la revisió el fiscal general de l'Estat⁶⁸.

⁽⁶⁷⁾Article 955 LECrim.

⁽⁶⁸⁾Article 956 i 961 LECrim.

Procediment

Quant al **procediment**, la Sala Segona del TS ha de resoldre, sense possibilitat de recurs, sobre la seva admissió, després de l'audiència del ministeri fiscal⁶⁹. La revisió se substancia amb el penat i el ministeri fiscal per mitjà de la via del que s'havia previst per al recurs de cassació per infracció de Llei⁷⁰.

⁽⁶⁹⁾Article 957 LECrim.

⁽⁷⁰⁾Article 959 LECrim.

Contingut de la sentència estimatòria de la revisió

El **contingut de la sentència estimatòria** de la revisió dependrà del motiu que condueix a l'estimació⁷¹. Així:

⁽⁷¹⁾Article 958 LECrim.

- Si s'acullen els previstos en l'article 954.1, 3 i 4 LECrim, s'anul·la la sentència (*iudicium rescindens*) i s'ordena al tribunal corresponent que torni a instruir la causa (*iudicium rescisorium*). És a dir, de l'estimació d'aquests motius no resulta immediatament la innocència del condemnat, de manera que els fets que van motivar el procediment que va donar lloc a la condemna hauran de ser novament enjudiciats pel tribunal que correspongui.
- Si s'acull el previst en l'article 954.2 LECrim, s'anul·la la sentència amb la consegüent absolució del condemnat.

2.5.2. El denominat recurs d'anul·lació

Regulat en l'article 793 LECrim, el denominat recurs d'anul·lació cényeix el seu àmbit d'actuació al procediment abreujat i a l'enjudiciament ràpid, per remissió de l'article 803.2 LECrim.

Com la revisió, el recurs d'anul·lació permet d'impugnar les sentències fermes. Concretament: sentències –apel·lades o no– dictades en absència de l'acusat d'acord amb el que hi ha disposat en l'article 793.2 LECrim. És a dir, sentències per delictes per als quals la pena sol·licitada era de dos anys de privació de llibertat o, essent de naturalesa diferent, no excedia de sis anys de durada i sempre que s'hagin complert els requisits de l'article 786.1.II LECrim.

Es tracta de salvaguardar mitjançant aquesta via el principi d'audiència, de manera que s'ofereix al condemnat l'oportunitat d'aconseguir l'anul·lació del judici celebrat en la seva absència si no van concórrer els requisits especificats en aquell precepte per a aquesta celebració.

Anul·lat el judici es procediria a repetir-lo amb la deguda presència del condemnat. És imprescindible, a aquest efecte, que el condemnat comparegui o en sigui assabentat (tingui notícia de la sentència), de manera que se li notifiqui la sentència dictada en absència.

La notificació de la sentència opera en un doble sentit:

- a) En primer lloc, fixa l'inici del termini per a interposar el recurs⁷².
- b) En segon lloc, activa la necessitat d'informar-lo sobre la possibilitat d'interposar aquest recurs, l'òrgan davant el qual s'ha de fer i el termini per a això; i, al costat d'això, serveix per a l'execució de la pena que encara no hagi prescrit⁷³.

(72) Deu dies, com el recurs d'apel·lació: article 793.2 LECrim.

(73) Article 793.1 LECrim.

Procediment

Malgrat la parquedat de la regulació legal, la remissió en bloc al que hi ha establert per al recurs d'apel·lació permet d'assenyalar sintèticament:

- L'òrgan competent serà l'Audiència Provincial i, si escau, l'Audiència Nacional⁷⁴.
- Com en l'apel·lació, s'exigeix representació tècnica d'advocat i procurador.
- Els terminis són els del recurs d'apel·lació en els termes assenyalats anteriorment.
- Quant a la decisió, la llei no distingeix entre el judici que rescindeix i el rescissori típic d'aquest tipus d'impugnacions. No obstant això, sembla que s'hauran de produir, de manera que, declarada la nul·litat la situació retrotregui les actuacions en el moment en què es va provocar la infracció per a continuar a partir d'aquell punt.

(74) Article 790.1 LECrim i 82 LOPJ.

3. Costes i execució

3.1. Les costes

S'entén per costes certes quantitats o despeses provocades amb motiu de la substanciació d'un procés.

Concretament, l'article 241 LECrim considera com a costes del procés penal:

- a) El reintegrament del paper segellat empleat en la causa.
- b) El pagament dels drets d'aranzel (especialment els que es deuen al procurador).
- c) El pagament dels honoraris reportats pels advocats i perits.
- d) El pagament de les indemnitzacions corresponents als testimonis que les haguessin reclamat, i altres despeses que s'haguessin ocasionat en la instrucció de la causa.

En certes ocasions, la llei imposa a alguna de les parts l'obligació de reintegrar a les altres les despeses que aquestes hagin desemborsat en concepte de costes: es tracta de la denominada **condemna en costes**. En concret, hi ha les possibilitats següents:

a) **Condemna en costes de l'acusat**, quan hagi estat declarat responsable del fet que se li imputava⁷⁵.

⁽⁷⁵⁾Article 240.2 LECrim i 123 CP.

b) **Declaració de pagament d'ofici**⁷⁶. Cada part abonarà els honoraris i drets dels seus respectius advocats i procuradors, i també els dels perits i testimonis portats a la causa a la seva instància.

⁽⁷⁶⁾Article 240.1 LECrim.

c) **Condemna en costes de l'acusador particular o de l'actor civil** quan s'hagi absolt l'acusat i el Tribunal entengui que han actuat amb temeritat o mala fe. Aquest precepte no inclou el ministeri fiscal, que no pot ser condemnat en costes⁷⁷.

⁽⁷⁷⁾Article 70.II i III i 901.III LECrim.

Quan s'absol l'acusat no se li podran imposar mai les costes⁷⁸. No obstant això, si no s'ha apreciat mala fe o temeritat en la conducta del querellant particular o si només acusava el fiscal, les costes es declararan d'ofici, el que significa que les despeses del seu procurador i advocat, i també els derivats de perits i testimonis que declarin a la seva instància, correran del seu càrrec.

L'assistència jurídica gratuïta

Segons l'article 36 de la Llei d'assistència jurídica gratuïta (LAJG), qui ha obtingut el dret a l'assistència jurídica gratuïta queda exempt de l'obligació de reintegrar les costes, quan hagin estat condemnats a això. No obstant això, les hauran d'abonar si en els tres anys següents d'haver acabat el procés tinguessin millor fortuna, és a dir, si els seus ingressos i recursos superessin l'establert en l'article 3 LAJG. Si és condemnada en costes la part contrària a la qual tenia reconegut aquell dret, haurà de pagar les costes causades en la defensa d'aquest.

Si el tribunal condemna a costes alguna de les parts, el secretari judicial ha de procedir a taxar-les. Les parts les poden impugnar per il·legítimes o excessives, en cas en què s'ha de procedir d'acord amb el que disposa en matèria de costes la Llei d'enjudiciament civil. S'ha de procedir de la mateixa manera quan, transcorregut el termini per a això, cap de les parts no ha impugnat la taxació de costes⁷⁹.

Les costes són exigibles mitjançant el procediment de manca dels articles 634 i següents LEC⁸⁰.

3.2. L'execució penal

3.2.1. Concepte, fonts i naturalesa

L'exercici de l'activitat jurisdiccional en matèria penal no s'exhaureix amb l'emissió de la sentència o resolució que posi fi al procés, sinó que també inclou l'execució o compliment de l'ordenat en aquestes resolucions sempre, és clar, que el compliment requereixi algun tipus d'activitat subsegüent al mateix pronunciament.

L'execució penal es pot definir, per tant, com aquella activitat dirigida a donar compliment efectiu als pronunciaments penals (i si escau, civils) continguts en la resolució judicial que va posar fi al procés.

Principalment, són dues les raons que han contribuït a fer de l'execució penal una activitat especialment complexa i, per això, un dels aspectes del dret processal penal als quals menys hores d'estudi i anàlisi s'han dedicat:

⁽⁷⁸⁾Article 242.II LECrim.

Imposició de les costes

Hi ha normes particulars sobre la imposició de les costes en determinats incidents (articles 33, 44, 70.I LECrim) i en el recurs de cassació (articles 870.II, 878, 901.I i II LECrim).

⁽⁷⁹⁾Arts. 242.III i 244 LECrim.

⁽⁸⁰⁾Article 245 LECrim.

"Aneguet lleig"

Si el dret processal penal va ser en el seu dia qualificat com la Ventafocs del dret processal, també es podria dir que l'execució penal és el l'Aneguet lleig d'aquesta branca de la nostra ciència jurídica.

a) En primer lloc, es tracta d'una matèria regulada de manera dispersa i asistemàtica; regulació que, d'altra banda, abunden les anomies, antinòmies i imperfeccions.

b) En segon lloc, es tracta d'una activitat que –per la diversitat d'òrgans que hi intervenen i per les funcions que cadascun d'aquests òrgans tenen encomanades– conflueixen el jurisdiccional i l'administratiu. S'entén per això que la naturalesa jurídica de l'execució penal s'hagi qualificat de mixta, és a dir, de jurisdiccional i d'administrativa.

3.2.2. Òrgans i competència

1) La competència per a l'execució de la sentència recaiguda en un judici de faltes⁸¹ o en el procediment abreujat⁸² correspon a l'òrgan que va conèixer del judici i la va dictar en primera instància; en el procés ordinari per delictes greus correspon a qui va dictar la sentència ferma⁸³. No obstant el que hi ha disposat en l'article 985 LECrim, les sentències dictades per la Sala Segona del TS en el recurs de cassació s'executaran pel tribunal que hagués dictat la sentència cassada⁸⁴. **La regla general**, per tant, és que la competència per a l'execució penal recau en el **jutge o tribunal que va dictar la sentència en primera o en única instància**.

⁽⁸¹⁾Article 984.1 LECrim.

⁽⁸²⁾Article 794 LECrim.

⁽⁸³⁾Article 985 LECrim.

⁽⁸⁴⁾Article 986 LECrim.

Les sentències de conformitat dictades durant el servei de guàrdia en el marc del procediment per a l'enjudiciament ràpid de delictes seran executades pel jutjat penal, i no pel d'instrucció⁸⁵.

⁽⁸⁵⁾Article 801.1 LECrim.

2) Per a l'execució de penes privatives de llibertat amb internament del condemnat en centre penitenciari, hi haurà en cada província un o més **jutjats de vigilància penitenciària**. La seva missió consisteix, una vegada ordenada l'execució de la pena privativa de llibertat per l'òrgan de l'ordre penal funcionalment competent, en

- fer complir la pena imposada;
- resoldre els recursos referents a les modalitats que pugui experimentar d'acord amb el que hi ha prescrit en les lleis i reglaments,
- salvaguardar els drets dels interns en els establiments penitenciaris i
- corregir els abusos i desviacions que es puguin produir pels funcionaris de presons en l'exercici de les seves funcions⁸⁶.

⁽⁸⁶⁾Article 94 LOPJ i articles 76.2 i 97.1 LOGP.

3.2.3. Títol executiu

És opinió comuna aquella que el títol d'execució en el procés penal és **la sentència ferma de condemna**; el que no equival a dir que només les sentències fermes condemnatòries són títol executiu. Vegem-ho:

a) En primer lloc, hi ha casos en què el títol d'execució no és una sentència sinó **una interlocutòria**.

Exemple

Aquest és el cas, per exemple, de la interlocutòria de sobreseïment lliure, ja que determina que s'han de practicar les diligències necessàries per a l'execució del que s'ha manat⁸⁷; la interlocutòria que resol en incident sobre fixació del *quantum* de responsabilitat civil⁸⁸; i la interlocutòria que determina el màxim de compliment de la pena en els casos de delictes connexos enjudiciats en processos diferents als quals es refereix l'article 76 CP⁸⁹.

⁽⁸⁷⁾Article 634 LECrim.

⁽⁸⁸⁾Article 798 LECrim.

⁽⁸⁹⁾Article 988 LECrim.

b) En segon lloc, hi ha resolucions que, fins i tot, sense ser fermes també constitueixen títol per a l'execució. Entre aquests supòsits s'han d'incloure els pronunciaments de la sentència penal relatiu a la responsabilitat civil, que són provisionalment executables⁹⁰; i les sentències (definitives) absolutòries, ja que respecte a aquestes la regla general és que l'acusat sigui posat en llibertat immediatament excepte:

⁽⁹⁰⁾Article 989 LECrim.

"el ejercicio de un recurso que produzca efectos suspensivos o la existencia de otros motivos legales que hagan necesario el aplazamiento de la excarcelación"

Article 983 LECrim.

c) En tercer lloc, **títol d'execució també ho són** –almenys en certa mesura– **les sentències absolutòries i les resolucions assimilades a aquestes** com les interlocutòries de sobreseïment lliure.

Exemple

Convé tenir en compte que, per exemple la sentència absolutòria per exempció de responsabilitat penal, serà susceptible de ser executada quant als pronunciaments concernents a la responsabilitat civil; i també que aquelles resolucions seran susceptibles d'execució mentre comportin l'alçament de les mesures cautelars personals o reals que poguessin haver estat adoptades durant el transcurs del procés.

3.2.4. Classes d'execució

El règim de l'execució varia segons si es tracta d'executar resolucions judicials que condemnen a penes privatives de llibertat o d'executar resolucions que es condemnen a penes no privatives de llibertat o a pena de multa. Juntament amb una altra classe d'execució, estudiarem l'execució de les mesures de seguretat.

Dades comunes a l'execució penal qualsevol que sigui el seu objecte són els següents⁹¹:

⁽⁹¹⁾Article 3 CP i article 990 LECrim.

- A diferència del procés d'execució civil, l'execució penal s'inicia d'ofici.
- En general, no es podrà executar pena ni mesura de seguretat si no és en virtut de sentència ferma.

- L'execució s'ha de fer en la forma prescrita en la Llei i en els reglaments que la desenvolupen i ha d'estar sotmesa al control dels jutges i tribunals competents.
- Correspon al secretari judicial impulsar el procés d'execució de la sentència dictant les diligències necessàries, sens perjudici de la competència del tribunal per a fer complir la pena⁹².

⁽⁹²⁾Art. 990,V LECrim.

Execució de penes privatives de llibertat

1) Òrgans que actuen en l'execució d'aquestes penes

Com hem deixat entreveure, en els actes d'execució de penes privatives de llibertat participen els jutges o tribunals sentenciadors, els jutges de vigilància penitenciària i les institucions penitenciàries; tenint, d'altra banda, un paper destacat el ministeri fiscal.

Així, entre les funcions que fan actualment **els jutges i tribunals sentenciadors** hi ha:

- a) Declarar, mitjançant interlocutòria, de la fermesa de la sentència.
- b) Atorgar la suspensió de l'execució de la pena privativa de llibertat.
- c) Dur a terme la denominada *liquidació de condemnes*, i fixar el límit màxim del compliment de les penes imposades d'acord amb el que hi ha previst en l'article 76 CP.
- d) Aprovar el llicenciament definitiu del pres i emetre l'informe corresponent quan el condemnat insti l'indult.
- e) A més, després de l'entrada en vigor del Codi penal de 1995, els jutges i tribunals sentenciadors tenen competències quant al compliment de la pena d'arrest de cap de setmana (sense perjudici de les atribucions que corresponen als jutjats de vigilància penitenciària); a la responsabilitat personal subsidiària i a la substitució de les penes privatives de llibertat.

Assenyalades les funcions que, en matèria d'execució penal, fan els jutges i tribunals sentenciadors, les funcions que ocupen els **jutges de vigilància penitenciària** a fi de fer complir de manera efectiva les resolucions condemnatòries privatives de llibertat es poden inferir per exclusió (totes aquelles que no duen a terme en la pràctica els jutjats i tribunals sentenciadors). Correspon, a més, als jutjats de vigilància penitenciària aquelles altres actuacions que es refereixen els articles 76.2 i 77 LOGP.

Al costat de les funcions jurisdiccionals, l'Administració Pública també incideix en l'execució penal per mitjà, fonamentalment, de la **Direcció General d'Institucions Penitenciàries**. Així, tot allò relatiu a l'organització, infraestructura i mitjans materials i personals dels establiments penitenciaris, tractament, classificació i trasllat dels interns, i també les activitats assistencials es pot dir que és competència de l'administració penitenciària.

2) Procediment per a l'execució de penes privatives de llibertat

a) Substitució i suspensió de l'execució de la pena

Penes privatives de llibertat són la presó, la localització permanent i la responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa⁹³. La pena de presó s'ha de complir en establiment penitenciar. La localització permanent obliga el condemnat a romandre en el seu domicili o en un lloc determinat fixat pel jutge en la sentència.

⁽⁹³⁾ Article 35 CP.

La imposició en sentència ferma de qualssevol d'aquelles penes privatives de llibertat no condueix inexorablement al seu compliment. Així, el jutge o tribunal sentenciador pot procedir a la substitució d'aquelles penes o a suspendre'n l'execució.

A la **substitució de les penes privatives de llibertat** es refereix, fonamentalment, l'article 88 CP.

Article 89 CP

Aquest article es refereix també a la substitució de les penes privatives de llibertat, si bé aquest precepte és d'aplicació exclusiva als estrangers que resideixen il·legalment a Espanya.

- En la mateixa sentència o abans de donar inici a l'execució, el jutge o tribunal pot substituir, després de l'audiència de les parts, la **pena de presó que no excedeixi d'un any** per multa o per treballs en benefici de la comunitat, i en els casos en què la pena de presó no excedeixi de sis mesos, també per la localització permanent. La substitució es farà d'aquesta manera: Cada dia de presó per dues quotes de multa o per una jornada de treball o per un dia de localització permanent.
- La Llei penal també permet de substituir la **pena de presó que no excedeixi de dos anys**. Es tracta aquesta, no obstant això, d'una facultat excepcional, de la qual només en faran ús els jutges i tribunals quan apreciïn que el compliment de la pena podria frustrar les finalitats constitucionals de prevenció i de reinserció social.

En el cas que el reu hagi estat condemnat per un delictes relacionat amb la violència de gènere, la pena de presó només podrà ser substituïda per la de treballs en benefici de la comunitat o localització permanent en lloc diferent i separat del domicili de la víctima. En aquests supòsits, el jutge o el tribunal imposarà addicionalment, a més de la subjecció a programes específics de reeducació i tractament psicològic, el compliment de les obligacions o deures previstos en

les regles 1a. i 2a. de l'apartat 1 de l'article 83 del Codi penal (prohibició d'anar a determinats llocs i d'aproximar-se o comunicar-se amb la víctima, familiars o altres persones que determini la sentència).

Si el penat incompleix, en tot o en part, la pena imposada haurà de complir la pena substituïda, de la qual es descomptarà la part del temps que ja hagi complert.

També, després de l'audiència de les parts, els jutges i tribunals sentenciadors poden decidir **deixar en suspens l'execució de les penes privatives de llibertat** no superiors a dos anys imposades als condemnats. Per a això han de concórrer els requisits als quals es refereix l'article 81 CP:

A part de l'exposat, el Codi Penal preveu supòsits especials de suspensió de l'execució de la pena. Aquests supòsits són:

- El del penat afligit de malaltia molt greu amb patiments incurables.
- El del penat que té trastorn mental greu que li impedeixi conèixer el sentit de la pena.
- El del penat que hagués comès el fet delictiu a causa de la seva dependència a l'alcohol, drogues tòxiques, estupefaents, substàncies psicotròpiques o unes altres que produeixin efectes anàlegs.

La suspensió de l'execució de la pena no es farà extensiva a la responsabilitat civil derivada del delictes o la falta.

b) La llibertat condicional i el tractament penitenciari

Si el jutge o tribunal sentenciador no acorda la substitució o suspensió de l'execució de la pena imposada, aquell –després de fer la liquidació de la condemna imposada– adoptarà les mesures necessàries perquè el condemnat ingressi en l'establiment penitenciari destinat a aquest efecte⁹⁴.

⁽⁹⁴⁾ Article 990.II LECrim.

Una vegada té lloc l'ingrés, s'aplica a l'intern el règim de la Llei orgànica general penitenciària i del Reglament Penitenciari, classificant-li en un dels graus del sistema progressiu que es refereixen en els articles 100 i següents RP. L'últim d'aquests graus és la llibertat condicional⁹⁵.

⁽⁹⁵⁾ Article 72.1 LOGP.

La llibertat condicional apareix regulada en els articles 90 a 93 CP i en els articles 192 a 201 RP.

Execució de penes no privatives de llibertat i de la pena de multa

Les penes privatives de drets distints del dret a la llibertat que es preveuen en el Codi penal són les següents:

- Inhabilitacions; suspensions.
- Privació del dret a conduir vehicles de motor i ciclomotors.
- Privació del dret a la tinença i port d'armes.
- Privació del dret a residir en determinats llocs o anar-hi.
- Treballs en benefici de la comunitat.
- Privació de la pàtria potestat.

Respecte al contingut d'aquesta penes ens remetem al que, en relació amb cadascuna d'aquestes, preveu el Codi penal.

Pel que fa a la **pena de multa**, consisteix en la imposició d'una sanció pecuniària. El Codi penal distingeix dos sistemes d'imposició d'aquesta pena:

- El **sistema de dies-multa**⁹⁶. Aquest sistema consisteix en la imposició durant un període de temps (que es pot fixar per dies, mesos o anys) d'una sanció pecuniària que s'ha de pagar per quotes. L'extensió mínima d'aquesta pena és de deu dies i la màxima de dos anys. D'altra banda, la quota diària té un mínim de 2 euros i un màxim de 400.
Les penes de multa imposables a persones jurídiques té una extensió màxima de cinc anys i la quota diària té un mínim de 30 euros i un màxim de 5.000 euros (art. 50.3 i 50.4 CP segons la redacció de la LO 5/2010, de 22 de juny).
- El **sistema de multa-proporcional**⁹⁷ és d'aplicació en aquells casos previstos en la Llei que la comissió del delictes ha generat grans beneficis al condemnat. La multa en aquest cas s'estableix en proporció al mal causat, al valor de l'objecte del litigi o al benefici reportat pel delictes; en la fixació del *quantum*, el tribunal sentenciador haurà d'atendre especialment la situació econòmica del condemnat.

⁽⁹⁶⁾Article 50 i 51 CP.

⁽⁹⁷⁾Article 52 CP.

En el cas que el condemnat no satisfaci –voluntàriament o per mitjà de constrenyiment– la multa imposada, queda subjecte a responsabilitat personal subsidiària (pena privativa de llibertat) en els termes previstos en l'article 53 CP.

En cas que la condemnada sigui una persona jurídica i no satisfés, voluntàriament o per via de constrenyiment, la multa imposada en el termini que s'hagi assenyalat, el Tribunal pot acordar intervenir fins que sigui pagada totalment (art. 53.5 segons la redacció de la LO 5/2010, de 22 de juny).

Execució de mesures de seguretat

Al costat de les penes, la nostra legislació penal substantiva preveu la possibilitat que els jutges i tribunals sentenciadors imposin mesures de seguretat a aquells subjectes que, malgrat ser declarats exempts de responsabilitat criminal per qualsevol de les causes que es refereixen els ordinals 1r. a 3r. de l'article 20 CP, es temi que puguin cometre nous delictes.

Com les penes, les mesures de seguretat poden ser privatives de llibertat i no privatives de llibertat.

a) Mesures privatives de llibertat són:

- L'internament en un centre psiquiàtric.
- L'internament en centre de deshabitació.
- L'internament en centre educatiu especial⁹⁸.

⁽⁹⁸⁾Article 96.2 CP i articles 101 a 104 CP.

b) Mesures no privatives de llibertat són, en canvi:

- La inhabilitació professional.
- L'expulsió del territori nacional d'estrangers no residents legalment a Espanya.
- L'obligació de romandre en un lloc determinat.
- La prohibició de romandre en el lloc o territori que es designi. En aquest cas, el subjecte quedarà obligat a declarar el domicili que triï i els canvis que es produeixin.
- La prohibició d'anar a determinats llocs o territoris, espectacles esportius o culturals, o de visitar establiments de begudes alcohòliques o de joc.
- La custòdia familiar. El sotmès a aquesta mesura quedarà subjecte a la cura i vigilància del familiar que es designi i que accepti la custòdia, el qual exercirà en relació amb el jutge de vigilància penitenciària i sense detriment de les activitats escolars o laborals del custodiat.
- La privació del dret a conduir vehicles de motor i ciclomotors.
- La privació del dret a tenir i portar armes.
- La prohibició d'aproximar-se a la víctima, o als seus familiars o altres persones que determini el jutge o tribunal.

- La prohibició de comunicar-se amb la víctima o amb els seus familiars o altres persones que determini el jutge o tribunal.
- La submissió a tractament extern en centres mèdics o establiments de caràcter sociosanitari.
- La submissió a programes de tipus formatiu, cultural, educatiu, professional, d'educació sexual i altres similars⁹⁹.

⁽⁹⁹⁾Article 105 CP.

Execució dels pronunciaments relatius a la responsabilitat civil i a les costes

L'execució penal també pot arribar als pronunciaments civils continguts en la sentència (inclosos els casos que aquesta sigui absolutòria per exempció de la responsabilitat penal), concretament a la responsabilitat civil i a les costes.

Les especialitats que presenta l'execució d'una classe i l'altra de pronunciaments són, a grans trets, les següents:

a) L'execució dels pronunciaments civils –incloses costes– continguts en la sentència penal segueix, en general, les normes de la Llei d'enjudiciament civil reguladores de l'execució.

No obstant això, s'ha de tenir en compte que mentre l'activitat executiva en el procés civil només comença si l'executant així ho insta mitjançant demanda; en el procés penal, l'execució comença sense necessitat d'instància o d'impuls de part.

b) El *quantum* indemnizatori es pot fixar en la pròpia sentència o en el període d'execució. Així ho estableixen amb caràcter general l'article 115 CP i els articles 781.1, 788.1 i 794.1^a LECrim per al procediment abreujat.

c) Els pronunciaments sobre responsabilitat civil són provisionalment executables d'acord amb el previst en els articles 524 i següents LEC¹⁰⁰.

⁽¹⁰⁰⁾Article 989 LECrim.

d) Si els béns del condemnat no són suficients per a cobrir tota la seva responsabilitat pecuniària, l'ordre de preferència en el pagament serà el previst en els articles 125 i 126CP¹⁰¹.

⁽¹⁰¹⁾Article 246 LECrim.

3.2.5. Terminació de l'execució

El normal és que l'execució conclouï quan la sentència penal hagi estat complerta en tots els seus pronunciaments (penals i civils):

En els casos d'execució de penes privatives de llibertat, el compliment de la pena extingeix la responsabilitat penal¹⁰². Aquest compliment es formalitza amb l'aprovació de la posada en llibertat del penat per part del tribunal sen-

⁽¹⁰²⁾Article 130.1.2n. CP.

tenciador¹⁰³. A aquest efecte, el director de l'establiment penitenciari en què el reu estigui complint condemna li haurà de remetre una proposta de llibertat definitiva amb una antelació mínima de dos mesos el dia que el penat previsiblement extingirà la seva condemna.

⁽¹⁰³⁾Article 17 LOGP i articles 24 a 30 RP.

Pel que fa a l'execució dels pronunciaments civils de la sentència penal, s'entendrà conclosa una vegada satisfeta la responsabilitat contreta.

Al costat d'aquestes causes –que podem anomenar *normals*– de terminació de l'execució, hi ha altres motius que condueixen a l'extinció de la responsabilitat penal declarada i, amb ella, a entendre conclosa (de vegades, abans fins i tot de començar) l'execució. Entre aquestes últimes causes hi ha:

- Per la mort del reu.
- Pel compliment de la condemna.
- Per la remissió definitiva de la pena, conforme al que es disposa en l'article 85.2 del Codi penal.
- Per l'indult.
- Pel perdó de l'ofès, quan la Llei així ho prevegi. El perdó haurà de ser atorgat de forma expressa abans que s'hagi dictat sentència, i el jutge o tribunal que decideix la sentència haurà de sentir l'ofès pel delictes abans de dictar-la.
En els delictes o faltes contra menors o incapacitats, el jutge o tribunal, havent escoltat el ministeri fiscal, podrà rebutjar l'eficàcia del perdó atorgat pels representants d'aquells i ordenar la continuació del procediment o el compliment de la condemna.
- Per la prescripció del delictes.
- Per la prescripció de la pena o de la mesura de seguretat¹⁰⁴.

⁽¹⁰⁴⁾Article 130 i següents CP.

Però l'execució penal no solament conclou per extinció de la responsabilitat penal establerta en el títol executiu sinó que l'execució penal també pot concloure per anul·lació del propi títol d'execució. En aquest sentit, s'ha de fer notar que el títol d'execució pot ser anul·lat mitjançant els (mal anomenats) recursos de revisió i d'empara.

En el cas de responsabilitat penal de les persones jurídiques, la transformació, fusió, absorció o escissió d'una persona jurídica no extingeix la seva responsabilitat penal, que s'ha de traslladar a l'entitat o entitats en què es transformi, quedi fusionada o absorbida i s'ha d'estendre a l'entitat o entitats que resultin

de l'escissió. El jutge o Tribunal pot moderar el trasllat de la pena a la persona jurídica en funció de la proporció que la persona jurídica originàriament responsable del delictes guardi amb ella.

Igualment, tampoc no extingeix la responsabilitat penal la dissolució encoberta o merament aparent de la persona jurídica. En tot cas, s'ha de considerar que existeix dissolució encoberta o merament aparent de la persona jurídica quan es continui la seva activitat econòmica i es mantingui la identitat substancial de clients, proveïdors i empleats, o de la part més rellevant de tots ells (art. 130.2 CP, segons la redacció de la LO 5/2010, de 22 de juny).

3.2.6. Recursos en matèria d'execució

Sota aquest epígraf examinem quins recursos es poden interposar enfront de les resolucions i acords adoptats pels òrgans jurisdiccionals i administratius que tenen competències en matèria d'execució penal:

1) Si es tracta d'acords de **les autoritats i funcionaris penitenciaris**, la seva revisió i anul·lació es pot intentar per una doble via. Així, correspon al **jutge de vigilància penitenciària**:

a) La resolució dels recursos o reclamacions formulades pels interns sobre sancions disciplinàries¹⁰⁵.

(105) Article 76.2 LOGP i disposició addicional cinquena LOPJ.

b) La resolució dels recursos interposats enfront de les resolucions administratives recaigudes en matèria de classificació penitenciària inicial i progressions i regressions de grau¹⁰⁶. En els **casos restants**, el coneixement dels recursos interposats enfront de les decisions i acords adoptats per l'administració penitenciària correspon als **òrgans de la jurisdicció contenciosoadministrativa**.

(106) Article 76.2 LOGP.

2) Si es tracta de resolucions dels **jutjats de vigilància penitenciària**, convé distingir¹⁰⁷:

(107) Disposició addicional cinquena LOPJ.

a) Si es tracta d'interlocutòries, es podrà utilitzar el recurs de reforma.

b) Les resolucions del jutge de vigilància penitenciària **en matèria d'execució de penes** seran recurribles en apel·lació i queixa davant del tribunal que dicta la sentència. En el cas que el condemnat es trobi complint diverses penes, la competència per a resoldre el recurs correspondrà al jutjat o al tribunal que hagi imposat la pena privativa de llibertat més greu, i en el supòsit que coincideixi que diversos jutjats o tribunals hagin imposat pena d'igual gravetat, la competència correspondrà al que l'hagi imposada en últim lloc.

c) Les resolucions del jutge de vigilància penitenciària referents al **règim penitenciari i a altres matèries no compreses en l'apartat anterior (b)** seran recurribles en apel·lació o queixa. Coneixerà de l'apel·lació o de la queixa l'audiència provincial que correspongui, per estar situat dins de la seva demarcació l'establiment penitenciari.

Quan la resolució objecte del recurs d'apel·lació és refereixi a matèria de classificació de condemnats o concessió de la llibertat condicional i pugui donar lloc a l'excarceració de l'intern, sempre que es tracti de condemnats per delictes greus, el recurs tindrà efecte suspensiu que impedirà la posada en llibertat del condemnat fins a la resolució del recurs o, si escau, fins que l'audiència provincial o l'Audiència Nacional s'hagi pronunciat sobre la suspensió.

3) Finalment, a les **resolucions dictades pels jutges i tribunals sentenciadors** en seu d'execució els és d'aplicació el règim general de recursos mentre –òbviament– no es vegi alterat per les disposicions especials que en aquesta matèria es contenen en la Llei d'enjudiciament criminal.

Resum

La conclusió del procés penal, normalment, adopta la forma de sentència, que és la resolució judicial que es pronuncia sobre el fons de l'assumpte, condemnant o absolent l'acusat.

En matèria penal pren especial importància tot allò relatiu a la correlació entre acusació i sentència o, el que és el mateix, a la vinculació de l'òrgan judicial a les peticions de les parts. Com passa en altres temes que ja s'han abordat en mòduls anteriors, no es tracta d'una matèria d'abast procedimental, sinó de qüestions que arrelen en la pròpia concepció del procés i, per extensió, de la justícia penal. D'aquí ve la seva importància.

No són menys importants, en matèria penal, els recursos, en tant que manifestació del dret fonamental a la tutela judicial efectiva.

La complexitat d'aquesta matèria, no obstant això, ve donada tant sols per la multitud de recursos que preveu l'ordenament jurídic vigent (amb la multiplicitat de tramitacions consegüent).

S'analitza en aquest mòdul la força de cosa jutjada de les sentències i les resolucions penals. I si analitzem aquest tema s'incideix de nou en l'objecte del procés, per la qual cosa és recomanable reestudiar aquest tema.

Finalment, s'inclou en aquest mòdul una referència a l'execució penal i a les costes. La primera qüestió no és sinó la terminació veritable del procés penal, al mateix temps que una qüestió tradicionalment oblidada per la doctrina. Resulta especialment interessant, en canvi, en la mesura en què es tracta d'un fenomen amb una important incidència pràctica.

Activitats

1. Formació externa de la sentència.
2. L'eficàcia positiva o prejudicial de la cosa jutjada en el procés penal.
3. Tractament processal de la cosa jutjada.
4. Recursos contra resolucions interlocutòries en el procés ordinari.
5. Recursos contra resolucions interlocutòries en el procés abreujat.
6. El recurs d'anul·lació.
7. Resolucions susceptibles de recurs de cassació.

Exercicis d'autoavaluació

Qüestions breus

1. Quins són els supòsits de terminació anticipada del procés penal?
2. Requisits generals dels recursos.
3. Motius del recurs d'apel·lació contra sentències.
4. En el recurs d'apel·lació contra sentències, és preceptiva la celebració de la vista?
5. Especialitats del recurs d'apel·lació en el procés d'enjudiciament ràpid.
6. Quin és l'òrgan encarregat de l'execució penal?

Desenvolupament d'un tema

1. Termes de la correlació entre acusació i sentència en el procediment ordinari i en el procediment abreujat.
2. El recurs de cassació penal.
3. La condemna en costes.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

Qüestions breus

1. Són tres:

- a) La inadmissió de la denúncia o de la querella.
- b) El sobresseïment.
- c) L'arxiu de les diligències prèvies en el procés abreuïat.

2. Són els següents:

- a) La **competència funcional** de l'òrgan que hagi de conèixer.
- b) La **legitimació** del qui recorre, que s'identifica amb la seva condició de part en el procés. L'actor civil no està, legitimat per a impugnar els pronunciaments penals de la sentència.
- c) Que la resolució causi algun tipus de perjudici o **gravamen** al qui recorre.
- d) Que la resolució sigui **impugnable**.
- e) Que el recurs s'interposi en el **termini** oportú.

3. L'article 790.2 LECrim en cita 3, però no pas amb caràcter tancat o exclouent:

- a) Trencament de les normes i garanties processals.
- b) Error en l'apreciació de les proves.
- c) Infracció del precepte constitucional o legal.

4. En principi no, tret que calgui practicar una prova que necessiti immediació, quan es revoqui una sentència que en primera instància va resultar absolutòria. En aquest sentit és recomanable la lectura de l'STC 167/2002.

5. Estan previstes en l'article 803 LECrim i fan referència bàsicament a l'escurçament dels terminis (tant per a recórrer com per a dictar sentència) i al caràcter preferent que ha de donar-se a la tramitació del recurs.

6. Amb caràcter general, l'òrgan que va dictar la sentència que calgui executar. Si la sentència condemna a penes privatives de llibertat, l'execució de la condemna correspon als jutjats de vigilància penitenciària.

Abreviatures

- CC:** Codi civil.
- CE:** Constitució espanyola.
- CEDH:** Conveni europeu de drets humans.
- CP:** Codi penal.
- CPM:** Codi penal militar.
- LAJG:** Llei d'assistència jurídica gratuïta.
- LEC:** Llei d'enjudiciament civil.
- LECrim:** Llei d'enjudiciament criminal.
- LOGP:** Llei orgànica general penitenciària.
- LOPJ:** Llei orgànica del poder judicial.
- LOTJ:** Llei orgànica del tribunal del jurat.
- LSC/LOPSC:** Llei orgànica de protecció de la seguretat ciutadana.
- MF:** ministeri fiscal.
- PIDCP:** Pacte internacional de drets civils i polítics.
- RD:** reial decret.
- RP:** Reglament penitenciari.
- STEDH:** sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans.
- STC:** sentència del Tribunal Constitucional.
- STS:** sentència del Tribunal Suprem.
- TC:** Tribunal Constitucional.
- TS:** Tribunal Suprem.

Glossari

adhesió a l'apel·lació *f* Recurs d'apel·lació autònom que permet que una part que inicialment ha consentit la resolució apel·lada, quan rep el trasllat de la formalització del recurs d'apel·lació interposat per l'apel·lant, pugui, d'acord amb la llei, interposar recurs, malgrat que hagi expirat el termini que tenia per a fer-ho.

cosa jutjada formal *f* Efecte intraprocessal, en virtut del qual la resolució de què es predica no es pot recórrer, tant si és perquè no és susceptible de recurs, com perquè ha transcorregut el termini per a interposar-los o perquè s'han exhaurit tots els recursos.

cosa jutjada material *f* Efecte extern de la resolució ferma que es projecta sobre un eventual procés posterior, que impedeix que els mateixos fets es tornin a jutjar de nou (efecte negatiu). L'efecte positiu, que preestableix part del contingut d'una sentència posterior, no es té en compte en el procés penal.

funció nomofilàctica *f* Funció originària del recurs de cassació. Persegueix assegurar l'aplicació uniforme de la legalitat penal (processal i substantiva) arreu de l'Estat.

òrgan a quo *m* En matèria de recursos, l'òrgan que dicta la resolució objecte de recurs.

òrgan ad quem *m* En matèria de recursos, l'òrgan diferent i supraordenat al que va dictar la resolució, a qui s'encarrega el coneixement i la resolució del recurs.

Bibliografia

Armenta Deu, T. (1994, juliol-agost). "El derecho a los recursos: su configuración constitucional". *Revista General del Derecho*.

Calderón Cuadrado, M. P. (1995). *El recurso de anulación penal*. Granada: Comares.

Calderón Cuadrado, M. P. (1999). *La prueba en el recurso de apelación penal*. València: Tirant lo Blanch.

Calderón Cuadrado, M. P. (1996). *Apelación de sentencias en el proceso penal abreviado*. Granada: Comares.

Vieira Morante (2002). "Contradicción e inmediación en la práctica de las pruebas y su valoración en segunda instancia". *Actualidad Jurídica Aranzadi* (núm. 563).

